

Η φιλοσοφία του πραγματισμού, για την οποία ελπίζω να αρχίσω να μιλώ στην επόμενη διάλεξή μου, διατηρεί ένθερμη σχέση με τα γεγονότα και, αντίθετα από τη φιλοσοφία του Σπένσερ, ούτε εκκινεί ούτε περατώνεται εξοβελίζοντας τις θετικές θρησκευτικές κατασκευές – τις μεταχειρίζεται με την ίδια εγκαρδιότητα.

Ελπίζω να σας καθοδηγήσω να βρείτε τον ενδιαμεσο τρόπο του σκέπτεσθαι που αναζητάτε.

Πριν από μερικά χρόνια, ενώ βρισκόμουν στα βουνά με μια ομάδα κατασκηνωτών, επέστρεφα από μια μοναχική περιπλάνηση για να βρω τους πάντες να έχουν εμπλακεί σε μια έντονη μεταφυσική διαμάχη. Το αντικείμενο της διαμάχης ήταν ένας σκίουρος – ένας πραγματικός σκίουρος – που υποτίθεται ότι είχε σκαρφαλώσει στη μια πλευρά του κορμού ενός δέντρου, ενώ ακριβώς στην αντίθετη πλευρά του δέντρου υποτίθεται ότι στεκόταν ένας άνθρωπος. Αυτός ο ανθρωπίνος παρατηρητής αποπειράται να δει τον σκίουρο κινούμενος πολύ γρήγορα γύρω από το δέντρο, αλλά ανεξάρτητα από το πόσο γρήγορα κινείται, ο σκίουρος κινείται το ίδιο γρήγορα προς την αντίθετη κατεύθυνση και πάντα έχει το δέντρο ανάμεσα σε αυτόν και τον άνθρωπο, έτσι που να μην διακρίνεται ούτε καν φευγαλέα. Το μεταφυσικό πρόβλημα που τώρα ανέκυψε ήταν το εξής: *Στρέφεται ο άνθρωπος γύρω από τον σκίουρο ή όχι; Αναμφίβολα στρέφεται γύρω από το δέντρο και ο σκίουρος βρίσκεται πάντοτε στο δέντρο· αλλά στρέφεται και γύρω από τον σκίουρο; Με την άνεση του ελεύθερου χρόνου μέσα στην ερημιά, η συζήτηση είχε φτάσει σε αδιέξοδο. Όλοι είχαν υιοθετήσει μια άποψη και επέμεναν σε αυτή και υπήρχε ισοψηφία ανάμεσά τους. Επομένως, μόλις εμφανίστηκα, κάθισα στην πλευρά απευθύνθηκα σε μένα, για να αποκτήσει την πλειοψηφία. Έχοντας στον νου μου το*

απόφθεγμα των σχολαστικών σύμφωνα με το οποίο κάθε φορά που προκύπτει μια αντίφαση πρέπει να προβαίνουμε σε μια διάκριση, αμέσως αναζητήσα και βρήκα μία, την ακόλουθη: «Το ποια πλευρά έχει δίκιο», είπα, (εξαρτάται από το τι πρακτικά ενοεί κανείς με το «στρέφεται γύρω» από τον σκίουρο. Εάν ενοεί κανείς ότι περνά βόρεια από αυτόν με κατεύθυνση προς τα ανατολικά, μετά νότια, μετά δυτικά και μετά πάλι βόρεια, προφανώς ο άνθρωπος στρέφεται γύρω του, επειδή καταλαμβάνει αυτές τις διαδοχικές θέσεις. Αλλά εάν, από την άλλη, ενοεί κανείς ότι πρώτα βρίσκεται μπροστά από αυτόν, μετά στα δεξιά του, μετά πίσω του, μετά στα αριστερά του και τελικά πάλι μπροστά του, είναι μάλλον εξίσου προφανές ότι ο άνθρωπος δεν μπορεί να στρέφεται γύρω του, επειδή, λόγω των αντισταθμιστικών κινήσεων που κάνει, ο σκίουρος έχει πάντα την πλάτη του γυρισμένη στον άνθρωπο. Αν κάνουμε αυτήν τη διάκριση, δεν υπάρχει περίπτωση για περαιτέρω διαφωνία. Έχετε εξίσου δίκιο και άδικο ανάλογα με το αν αντιλαμβάνεστε το ρήμα «στρέφεται γύρω από» με τον έναν ή τον άλλον πρακτικό τρόπο.

Παρ' όλο που ένας ή δύο από του πιο ένθερμους διαφωνούντες, θεωρώντας ότι υπεκφεύγω τεχνηδώς, ισχυρίστηκαν ότι δεν ζήτησαν λεπτολογίες ή επιχειρήματα σχολαστικού τύπου αλλά εννοούσαν τη λέξη (γύρω) με την απλή και ξεκάθαρη σημασία της στα αγγλικά, η πλειονότητα φάνηκε να θεωρεί ότι η διάκριση είχε επιλύσει τη διαμάχη.

Αναφέρω αυτό το συνηθισμένο περιστατικό επειδή αποτελεί ένα ιδιαίτερα απλό παράδειγμα αυτού που θα

αποκαλέσω μέθοδο του πραγματισμού. Η μέθοδος του πραγματισμού είναι πρωταρχικά μια μέθοδος διευθέτησης μεταφυσικών διαμαχών που διαφορετικά ενδέχεται να ήταν ατέρμονες. Υπάρχει ένας ή πολλοί κόσμοι; Είναι ο κόσμος προκαθορισμένος ή ελεύθερος; Ύλικός ή πνευματικός; Να ορισμένες έννοιες που μπορεί ή δεν μπορεί να ισχύουν για τον κόσμο. Και οι διαμάχες πάνω σε αυτές τις έννοιες είναι ατελείωτες. Η μέθοδος του πραγματισμού σε τέτοιου είδους περιπτώσεις έγκειται στο να προσπαθούμε να ερμηνεύσουμε κάθε έννοια διερευνώντας αντίστοιχες πρακτικές της συνήθειες. Το ερώτημα που θέτει είναι ποια διαφορά πρακτικά θα υπήρχε σε αυτές τις έννοιες, κι όχι εάν η ίδια η έννοια είναι αληθής. Εάν δεν μπορούμε να διακρίσουμε καμία πρακτική διαφορά, τότε οι εναλλακτικές έννοιες σημαίνουν πρακτικά το ίδιο πράγμα και κάθε διαμάχη είναι άσκοπη. Κάθε φορά που έχουμε μια σοβαρή διαμάχη, θα πρέπει να ειμαστε σε θέση να καταδείξουμε μια πρακτική διαφορά που δικαιολογεί το ότι η μια ή η άλλη πλευρά είναι η ορθή.

Μια ματιά στην ιστορία αυτής της ιδέας θα σας δείξει ακόμη καλύτερα τι σημαίνει ο πραγματισμός. Ο όρος προέρχεται από την ελληνική λέξη *πράγμα*, που σημαίνει αυτό το οποίο πράττεται, από την οποία παράγονται και οι δικές μας λέξεις «πρακτική» και «πρακτικός». Πρώτη φορά την εισήγαγε στη φιλοσοφία ο Τσαρλς Περς στα 1878 σε ένα άρθρο που έφερε τον τίτλο «Πώς να καταστήσουμε τις ιδέες μας σαφείς», στο

1. Ελληνικά στο πρωτότυπο. (Σ.π.μ.)

Popular Science Monthly του Ιανουαρίου του ίδιου έτους.² Ο Περς, αφού σημειώνει ότι οι πεποιθήσεις μας στην πραγματικότητα είναι κανόνες για πράξη, αναφέρει ότι, για να αναπτύξουμε το νόημα μιας σκέψης, χρειάζεται μόνο να προσδιορίσουμε τι είδους συμπεριφορά της ταιριάζει: Αυτή η συμπεριφορά είναι για εμάς η μόνη της σημασία. Και το μόνο από πράγμα στη βάση όλων των νοητικών μας διακρίσεων, ακόμα και των πιο λεπτών, είναι ότι όλες τους, ακόμα και οι πιο εξεζητημένες, δεν έγκεινται σε τίποτε άλλο παρά μόνο σε μια διαφορά στο επίπεδο της πρακτικής. Επομένως, για να επιτύχουμε απόλυτη σαφήεια στις σκέψεις μας για ένα αντικείμενο, χρειάζεται μόνο να εξετάσουμε ποια εύλογα πρακτικά αποτελέσματα μπορεί να ενέχει αυτό το αντικείμενο – τι είδους συναισθήματα πρέπει να προσδοκούμε από αυτό και για τι είδους αντιδράσεις πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι. Η αντίληψή μας γι' αυτά τα αποτελέσματα, είτε άμεση είτε απώτερη, συνιστά για εμάς το σύνολο της αντίληψής μας για το αντικείμενο, από τη στιγμή που αυτή η αντίληψη έχει απόλυτα θετική σημασία.

Αυτή είναι η αρχή του Περς, η αρχή του πραγματισμού. Πέρασε εντελώς απαρατήρητη από όλους για είκοσι χρόνια, μέχρις ότου εγώ, σε μια ομιλία μου στη φιλοσοφική εταιρεία του καθηγητή Χόουσον³ στο Πα-

2. Μεταφρασμένο στο *Revue Philosophique*, Ιανουάριος 1879 (τεύχ. VII).

3. Χόουσον (George Holmes Howison, 1834-1916): Φιλόσοφος και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνιας. Έντονα επη-

νεπιστήμιο της Καλιφόρνιας, την έφερα πάλι στο προσκήνιο, μέσω μιας ιδιαίτερης εφαρμογής της στη θρησκεία. Εκείνη την εποχή (1898) είχαں ωριμάσει οι συνθήκες, ώστε να γίνει αποδεκτή. Η λέξη «πραγματισμός» διαδόθηκε και δικαίως σήμερα κοσμεί τις σελίδες των φιλοσοφικών περιοδικών. Ακούμε από πολλές πλευρές να μιλάνε για το «κίνημα του πραγματισμού», μερικές φορές με σεβασμό, ορισμένες άλλες χλευαστικά, σπάνια με πλήρη κατανόηση. Είναι προφανές ότι ο όρος ευκόλα εφαρμόζεται σε πολλές τάσεις που μέχρι τώρα σπερούνταν ένα συλλογικό όνομα και ότι «έχει έρθει για να μείνει». Ο πραγματισμός έχει πλέον εμφανιστεί και θα παραμείνει.

Για να αντιληφθεί κανείς τη σημασία της αρχής του Περς, πρέπει να έχει εξοικειωθεί με την εφαρμογή της σε συγκεκριμένες περιπτώσεις. Ανακάλυψα πριν από μερικά χρόνια ότι ο Όστβαλντ,⁴ ο επιφανής χημικός

ρεασμένος από τον γερμανικό ιδεαλισμό, υποστήριξε μια μεταφυσική θεωρία, την οποία ονόμαζε ιδεαλισμό του προσώπου (*personal idealism*), έντονα επηρεασμένη από τον Καντ. Η θεωρία του προσωναλισμού του υποστήριξε αποπειράται να θέσει τα πρόσωπα και τις προσωπικές τους σχέσεις στο κέντρο της θεωρίας και της πρακτικής και να διφρευνήσει τη σημασία των προσωπικών κατηγοριών εντός όλων των επιστημών και των φιλοσοφικών πράξεων. Εξέδωσε πολλά άρθρα και βιβλία, με πιο σημαντικά *Τα όρια της εξέλιξης* και την *Έγνοια του Θεού*. (Σ.τ.μ.)

4. Όστβαλντ (Wilhelm Ostwald 1853-1932): Γερμανός χημικός, βραβευμένος με Νόμπελ (1909), θεωρείται ένας από τους θεμελιωτές της σύγχρονης χημείας. Είναι ιδιαίτερα γνωστός για τη συνεισφορά του στο πεδίο της ηλεκτροχημείας, συμπεριλαμβανομένων των μελετών του σχετικά με την ηλεκτρική αγωγιμότητα

από τη Λειψία, είχε κάνει με απόλυτη επιτυχία χρήση της αρχής του πραγματισμού στις διαλέξεις του σχετικά με τη φιλοσοφία της επιστήμης, παρ' όλο που δεν την είχε αποκαλέσει με αυτό το όνομα.

«Όλες οι εμπράγματατες καταστάσεις επηρεάζουν την πρακτική μας», μου έγραψε, «και αυτή η επίδραση είναι για εμάς το νόημά τους. Συνηθίζω να θέτω ερωτήματα στις τάξεις μου σύμφωνα με τον ακόλουθο πρόπο: Από ποιες απόψεις ο κόσμος θα ήταν διαφορετικός εάν αυτή η εναλλακτική άποψη ή η άλλη ήταν αληθής; Εάν δεν μπορώ να βρω τίποτε που θα τον καθιστούσε διαφορετικό, τότε η εναλλακτική άποψη δεν έχει νόημα».

Με άλλα λόγια, εάν οι ανταγωνιστικές απόψεις πρακτικά σημαίνουν το ίδιο πράγμα και έχουν άλλη σημασία εκτός από πρακτική, δεν έχουν για εμάς καμία αξία. Ο Όστβαλντ σε μια δημοσιευμένη διάλεξή του δίνει το ακόλουθο παράδειγμα για το τι εννοεί. Οι χημικοί ερίζουν για καιρό σχετικά με την εσώτερη σύσταση ορισμένων σωμάτων που ονομάζονται ταυτομερή. Οι ιδιότητές τους μοιάζουν εξίσου συνεπείς τόσο με την έννοια ότι ένα ασταθές άτομο υδρογόνου αιωρείται εντός τους όσο και με το ότι αποτελούν ασταθή μείγμα-

και τον διαχωρισμό των οργανικών οξέων. Έδειξε ενδιαφέρον για φιλοσοφικά ζητήματα και εξέδωσε βιβλία όπως είναι *Η σύγχρονη φυσική φιλοσοφία (Moderne Naturphilosophie)* και *Η πυραμίδα των επιστημών (Die Pyramide der Wissenschaften)*, στα οποία υπερασπίστηκε ένα είδος μονισμού και την ανεξαρτησία των επισημών από την κηδεμονία της Εκκλησίας στο πλαίσιο του ανερχόμενου επιστημονισμού. (Σ.τ.μ.)

τα δύο σωμάτων. Η διαμάχη μάλιστα, αλλά δεν έχει ποτέ επιλυθεί. (Δεν θα είχε αρχίσει ποτέ), αναφέρει ο Όστβαλντ, «εάν τα μαχόμενα μέρη είχαν αναρωτηθεί ποιο συγκεκριμένο πειραματικό γεγονός θα ήταν διαφορετικό εάν ήταν ορθή η μια ή άλλη άποψη. Γιατί σε αυτή την περίπτωση θα αποδεικνυόταν ότι δεν θα μπορούσε να ανασύψει καμία γεγονοτική διαφορά και η διαμάχη θα ήταν τόσο ανεδραφική όσο και εάν, μιλώντας θεωρητικά, την πρωτόγονη εποχή, σχετικά με τη διάγωση της ζύμης από τη μαγιά, η μια ομάδα επικαλούνταν “έναν καλικάντζαρο”, ενώ η άλλη επέμενε σε ένα “ζωτικό” ως την αληθινή αιτία του φαινομένου».⁵

Είναι εκπληκτικό να διαπιστώνει κανείς ότι πολλές φιλοσοφικές διαμάχες αποδεικνύονται ασήμαντες όταν τις υποβάλλουμε σε αυτή την απλή δοκιμασία της εξεύρεσης μιας επίπτωσης. Δεν μπορεί να υπάρξει κάπου διαφορά που να μην δημιουργεί μια διαφορά κάπου άλλου – μια διαφορά στην αφηρημένη αλήθεια που να

5. «Theorie und Praxis,» *Zeitsch. des Oesterreichischen Ingenieur u. Architecten-Vereines*, 1905, αρ. 4, σ. 6. Έχω ανακαλύψει έναν ακόμα πιο ριζοσταστικό πραγματισμό από αυτόν του Όστβαλντ σε μια ομιλία του καθηγητή Γ. Φράνκλιν [William Sudards Franklin, 1863-1930, Αμερικανός φυσικός (Σ.τ.μ.): «Πιστεύω ότι, ακόμη κι όταν ένας σπουδαστής την αντιλαμβάνεται, η πιο παθολογική έννοια περί φυσικής είναι ότι “είναι η επιστήμη των μαζών, των μορίων και του αιθέρα”. Και θεωρώ ότι η πιο γνήσις έννοια, ακόμη κι αν ένας σπουδαστής δεν την καταλαβαίνει πλήρως, είναι ότι η φυσική είναι η επιστήμη των τρόπων του να συγκατατίθεται τα σώματα και να τους δίνεις κίνηση!»] (*Science*, 2 Ιανουαρίου 1903).

μην εκφράζεται με μια διαφορά σε ένα γεγονός και στη συμπεριφορά που απορρέει από αυτό το γεγονός και επηρεάζει κάποιον, κάποιος, κάποιον, κάποτε. Το σύνολο της λειτουργίας της φιλοσοφίας θα έπρεπε να αναζητά τις καθοριστικές διαφορές που θα προέκυπταν για εμάς σε συγκεκριμένες εκφάνσεις της ζωής μας εάν αυτός ή ο άλλος τύπος κόσμου ήταν ο αληθινός.

Δεν υπάρχει τίποτε απολύτως το καινοφανές στη μέθοδο του πραγματισμού. Ο Σωκράτης ήταν βαθύς γνώστης της. Ο Αριστοτέλης τη χρησιμοποιούσε μεθοδικολογικά. Ο Λοκ, ο Μπέκκλεϊ και ο Χιουμ. συνεισέφεραν πολλά στην εύρεση της αλήθειας μέσω αυτής. Ο Σάντσοερθ Χόντζσον⁶ εξακολουθεί να επιμένει ότι πραγματικότητες είναι μόνο αυτές που «είναι γνωστές ως τέτοιες». Αλλά αυτοί οι πρόδρομοι του πραγματισμού τον χρησιμοποιούσαν αποστασιαστικά: Ήταν μόνο οι προάγγελοι. Μόνο στην εποχή μας έχει αποκτήσει γενικό

6. Χόντζσον (Shadworth Hollway Hodgson, 1832-1912): Σημαντικός Άγγλος φιλόσοφος της βικτωριανής εποχής. Εργάστηκε έξω από τον πανεπιστημιακό χώρο και σήμερα είναι περισσότερο γνωστός ως ο ιδρυτής της Aristotelian Society. Επηρεασμένος από τον Καντ και τη μέθοδο του αγγλικού εμπειρισμού, άσκησε κριτική στην ασάφεια της φιλοσοφίας που συνδέεται με τον γερμανικό ιδεαλισμό. Το σημαντικότερο έργο του είναι *Η μεταφυσική της εμπειρίας* (*Metaphysics of experience*, 1898), στο οποίο αποπειράται μια λεπτομερή ανάλυση της εμπειρίας που σε πολλά σημεία μοιάζει με τη μετέπειτα φαινομενολογική αναγωγή του Έντμουντ Χούσερλ [Edmund Husserl]. Υπάρχει εκτενής αλληλογραφία του με τον Τζαίημς, ο οποίος αναγνωρίζει στο πρόσσώπό του πολλές αυθεντικές φιλοσοφικές ιδέες. (Σ.τ.μ.)

χαρακτήρα και τη συνειδητή μιας καθολικής αποστολής και διεκδικεί ένα νικηφόρο πετρωμένο. Πιστεύω σε αυτό το πεπρωμένο και ευελπιστώ ότι στο τέλος θα σας εμπνεύσω αυτή μου την πίστη.

Ο πραγματισμός αντιπροσωπεύει μια απόλυτα οικεία στάση στη φιλοσοφία, την εμπειριστική στάση, αλλά μου φαίνεται ότι την αντιπροσωπεύει με μια πιο ριζοσπαστική και λιγότερο αντιδραστική μορφή από όσο μέχρι τώρα έχει υποτεθεί. Ένας πραγματιστής στρέφει την πλάτη του αποφασιστικά και οριστικά σε πολλές αθεράπευτες συνθήκες προσφιλείς σε επαγγελματίες φιλοσόφους. Απομακρύνεται από την αφαίρεση και την ανεπάρκεια, από λεκτικά σχήματα, από επισφαλείς α priori λόγους, από πάγιες αρχές, από περιβλεπόμενα συστήματα και υποτιθέμενες απολυτότητες και απαρχές. Προσεγγίζει την ακρίβεια και την επάρκεια, τα γεγονότα, την πράξη και την ισχύ. Αυτό σημαίνει ότι ο εμπειριστικός χαρακτήρας υπερισχύει και ο ρητορικός χαρακτήρας αληθινά εγκαταλείπεται. Σημαίνει τον ανοικτό κόσμο και τις δυνατότητες της φύσης ενάντια στο δόγμα, στην τεχνικότητα και την υποκρισία του τελεσιδικού χαρακτήρα της αλήθειας.

Ταυτόχρονα δεν αντιπροσωπεύει κάποια ιδιαίτερα αποτελέσματα. Είναι μόνο μια μέθοδος. Αλλά ο γενικός θρίαμβος αυτής της μεθόδου θα σημάνει τεράστια αλλαγή σε αυτό που αποκάλεσα στην προηγούμενη διάλεξή μου ιδιοσυγκρασία της φιλοσοφίας. Οι δάσκαλοι υπερβολολογιστικού τύπου θα πρέπει να τεθούν στο περιθώριο, όπως ο τύπος του αυλικού από τις δημοκρατίες και ο φανατικός παπικός ιερέας από τις προτεστάντι-

συγκεκριμένα, ως μια ένδειξη για τους τρόπους με τους οποίους μπορούν να μεταβληθούν οι υπάρχουσες πραγματικότητες.

Οι θεωρίες κατ' αυτό τον τρόπο καθίστανται εργαλεία στα οποία μπορούμε να στηριχόμαστε, όχι απλώς απλώς σε ανίγματα. Δεν επαναπαυόμαστε σε αυτές, προχωρούμε μπροστά και, κατά περίπτωση, επανεξετάζουμε τη φύση με τη βοήθειά τους. Ο πραγματισμός κάνει πιο εύκαμπτες τις θεωρίες μας, τις καθιστά ευέλικτες και τις θέτει σε λειτουργία. Χωρίς ουσιαστικά να είναι κάτι καινοφανές, εφαρμόζεται με πολλές αρχαίες φιλοσοφικές τάσεις. Συμφωνεί, για παράδειγμα, με τον νομιναλισμό στο ότι πάντοτε προσφύγει στα επιμέρους όντα· με τον ωφελιμισμό στο ότι αποδίδει έμφαση στις πρακτικές πλευρές· με τον θετικισμό στο ότι απαξιώνει τα λεκτικά σχήματα, τα περιττά ερωτήματα και τις μεταφυσικές αφαιρέσεις.

Βλέπετε ότι όλα αυτά αποτελούν αντινοσηριαρχικές τάσεις. Ο πραγματισμός είναι πλήρως εξοπλισμένος και ετοιμοπόλεμος ενάντια στον ορθολογισμό ως αξίωση και ως μέθοδο. Αλλά δεν αντιπροσωπεύει εκ προοιμίου συγκεκριμένα αποτελέσματα. Δεν έχει δόγματα και καμία αρχή δεν διασφαλίζει τη μέθοδό του. Όπως ο νεαρός Ιταλός πραγματιστής Πατίνι έχει σωστά διατυπώσει, βρίσκεται εν μέσω των θεωριών μας όπως ένας διάδρομος σε ξενοδοχείο. Αναρίθμητα δωμάτια καταλήγουν σε αυτόν. Σε ένα από αυτά μπορεί να βρεις κάποιον να γράφει έναν αθεϊστικό τόμο· στο επόμενο κάποιον να προσεύχεται γονατιστός για πίστη και δύναμη· σε ένα τρίτο έναν χημικό να ερευνά τις ιδιότη-

κές χώρες. Η επιστήμη και η μεταφυσική θα πρέπει να έρθουν πιο κοντά, θα πρέπει στην πραγματικότητα να συνεργαστούν απόλυτα.

Η μεταφυσική έχει συνήθως ακολουθήσει ένα πολύ πρωτόγονο είδος έρευνας. Γνωρίζετε πως οι άνθρωποι πάντοτε επιζητούν διακαώς την παράνομη μαγεία, καθώς και τον ρόλο που έχουν παίξει οι λέξεις σε αυτήν. Εάν κατέχει κανείς το όνομά του ή τη συνταγή της μετενσάρκωσης που το δίνει, μπορεί να ελέγξει το πνεύμα, το τζίνι, τον δαίμονα ή οποιαδήποτε άλλη δύναμη. Ο Σολομώντας γνώριζε τα ονόματα όλων των πνευμάτων και, κατέχοντας τα ονόματά τους, μπορούσε να τα κάνει ό,τι ήθελε. Έτσι, το σύμπαν πάντοτε εμφανιζόταν στον κοινό νοο ως ένα είδος ανίγματος του οποίου το κλειδί θα έπρεπε να αναζητηθεί στη μορφή μιας πεφωτισμένης λέξης ή ενός πανίσχυρου ονόματος. Αυτή η λέξη κατονομάζει την αρχή του σύμπαντος, και το να την κατέχει κανείς ισοδυναμεί με έναν τρόπο με το να κατέχει το ίδιο το σύμπαν. «Θεός», «Υλη», «Λόγος», «το Απόλυτο», «Ενέργεια» είναι ορισμένα από τα πολλά ονόματα που επιλύουν το αίνιγμα. Μπορείς να είσαι ήσυχος όταν τα κατέχεις. Βρίσκεσαι στο τέλος της μεταφυσικής σου αναζήτησης.

Αλλά εάν ακολουθεί κανείς τη μέθοδο του πραγματισμού, δεν μπορεί να προσφύγει σε καμία τέτοια λέξη για να ολοκληρώσει την αναζήτησή του. Πρέπει να καταδείξει για κάθε λέξη την πρακτική της άμεση αξία και να την ενεργοποιήσει εντός της ροής των εμπειριών του. Επομένως ο πραγματισμός εμφανίζεται όχι ως μια λύση, αλλά ως ένα πρόγραμμα προς εκπόνηση και, πιο

τες ενός σώματος· σε ένα τέταρτο να εκπονείται ένα σύστημα ιδεαλιστικής μεταφυσικής· σε ένα πέμπτο να καταδεικνύεται η αδυνατότητα της μεταφυσικής. Αλλά ο διάδρομος ανήκει σε όλους και όλοι πρέπει να περάσουν από αυτόν, εάν θέλουν έναν πρακτικό τρόπο για να μπουν ή να βγουν από τα αντίστοιχα δωμάτιά τους.

Επομένως πραγματισμός μέχρι τώρα σημαίνει όχι συγκεκριμένα αποτελέσματα, αλλά μόνο έναν τρόπο προσανατολισμού. Τον τρόπο να αποστρέφουμε το βλέμμα μας από πρωταρχικά πράγματα, αρχές, «κατηγορίες», υποτιθέμενες αναγκαιότητες και να προβλέπουμε σε έσχατα πράγματα, επακόλουθα, συνέπειες, γεγονότα.

Αρκετά με τη μέθοδο του πραγματισμού! Μπορείτε να πείτε ότι την εκθειάζω μάλλον παρά σας την εξηγώ, αλλά σύντομα θα την εξηγήσω αρκετά εκτενώς, δείχνοντας πώς λειτουργεί σε μερικά οικεία προβλήματα. Εν τω μεταξύ η λέξη πραγματισμός έχει καταλήξει να χρησιμοποιείται με μια ακόμη πιο ευρεία έννοια, σαν να σημαίνει επίσης μια συγκεκριμένη θεωρία αλήθειας. Σκοπεύω να δώσω μια ολόκληρη διάλεξη παρυσιάζοντας αυτήν τη θεωρία αφού θα έχω προετοιμάσει το έδαφος, επομένως μπορώ να είμαι πολύ σύντομος τώρα. Αλλά η βραχυλογία είναι δύσκολο να τη ρηθεί, έτσι ζητώ την αμέριστη προσοχή σας για ένα τέταρτο της ώρας. Εάν μερικά πράγματα παραμείνουν ασαφή, ελπίζω να τα ξεκαθαρίσω στις επόμενες διαλέξεις.

Ένας από τους πιο επιτυχώς αναπτυγμένους κλά-

δους της φιλοσοφίας του καιρού μας είναι αυτός που αποκαλείται επαγωγική λογική, η μελέτη των συνθηκών υπό τις οποίες έχουν αναπτυχθεί οι επιστήμες μας. Συγγραφείς σχετικοί με αυτό το αντικείμενο έχουν αρχίσει να επιδεικνύουν μια μοναδική ομοφωνία ως προς το τι σημαίνουν οι νόμοι της φύσης και τα στοιχεία των γεγονότων όταν διατυπώνονται από μαθηματικούς, φυσικούς και χημικούς. Όταν ανακαλύφθηκαν οι πρώτες μαθηματικές, λογικές και φυσικές κανονικότητες, οι πρώτοι νόμοι, οι άνθρωποι ενθουσιάστηκαν τόσο πολύ από τη σαφήνεια, την ομορφιά και την απλότητα που ανέκυψε, ώστε πίστεψαν ότι έχουν αναμφισβήτητα αποκρυπτογραφήσει τις εσώτερες σχέψεις του Ύψιστου. Ο νους του εξέφραζε την οργή και τη θέλησή του με συλλογισμούς. Σκεπτόταν επίσης με κωνικές τομές, τετράγωνα, ρίζες και αναλογίες και γεωμετρούσε όπως ο Ευκλείδης. Δημιούργησε τους νόμους του Κέπλερ για να τους ακολουθούν οι πλανήτες και την ταχύτητα να αυξάνεται στα σώματα που πέφτουν ανάλογα με τον χρόνο, δημιούργησε τον νόμο των ημιτόνων για να υπακούει σε αυτόν το φως όταν διαθλάται, επέβαλε τις κατηγορίες, τις συνομοταξίες, τις οικογένειες και τα γένη των φυτών και των ζώων και καθόρισε τις διακρίσεις μεταξύ τους, σκέφτηκε τα αρχέτυπα όλων των πραγμάτων και επινόησε τις αποκλίσεις τους. Όταν ανακαλύπτουμε ξανά καθένα από αυτά τα θαυμαστά πράγματα, συλλαμβάνουμε, στην κυριολεξία, την πρόθεση του νου του.

Αλλά καθώς οι επιστήμες αναπτύσσονται περαιτέρω, η ιδέα που κέρδιζε έδαφος ήταν ότι οι περισσότεροι,

αν όχι όλοι, οι νόμοι μας λειτουργούν προσεγγιστικά. Επιπλέον, οι ίδιοι οι νόμοι έχουν αυξηθεί τόσο πολύ, που έχουν γίνει αμέτρητοι, και έχουν προταθεί τόσο πολλές ανταγωνιστικές διατυπώσεις σε όλους τους κλάδους της επιστήμης, που οι ερευνητές έχουν εξοικειωθεί με την ιδέα ότι καμία θεωρία δεν είναι ένα απόλυτο αντίγραφο της πραγματικότητας, αλλά ότι καθεμιά από αυτές ενδέχεται από κάποια οπτική γωνία να είναι χρήσιμη. Η μεγάλη χρησιμότητά τους έγκειται στο ότι συνψίζουν παλαιά γεγονότα και οδηγούν σε καινούργια. Αποτελούν μόνο γλώσσες δημιουργημένες από τον άνθρωπο ή, όπως θα μπορούσε να τις ονομάσει κανείς, εννοιολογική σύνοψη, στην οποία καταγράφουμε τις διαφορές μας για τη φύση και οι γλώσσες, όπως είναι γνωστό, επιδέχονται σε μεγάλο βαθμό επιλογές στην έκφραση καθώς και πολλές διαλέκτους.

Επομένως η ανθρόπινη αυθαιρεσία έχει εξοβελισει τη θεϊκή αναγκαιότητα από την επιστημονική λογική. Εάν αναφέρω τα ονόματα των Σίγκβαρτ,⁷ Μαχ,⁸

7. Σίγκβαρτ (Christofer von Sigwart, 1830-1894): Γερμανός φιλόσοφος και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Τύμπιγκεν. Το έργο του *Λογική* (Logik, 1873) θεωρούνταν ένα από τα πιο σημαντικά και ολοκληρωμένα της εποχής. (Σ.τ.μ.)

8. Μαχ (Ernst Mach, 1838-1916): Αυστριακός φυσικός και φιλόσοφος, που προσπάθησε στα γραπτά του να απελευθερώσει την επιστήμη από μεταφυσικές έννοιες και να θεμελιώσει μια αυστηρή επιστημονική μεθοδολογία. Ο Μαχ θεώρησε ότι η επιστήμη πρέπει να περιοριστεί στην περιγραφή των φαινομένων που μπορούν να γίνουν αντιληπτά μέσω των αισθήσεων. Σημαντική θεωρείται η επιστημονική του εργασία στη θεωρία του φωτός. (Σ.τ.μ.)

Όστβαλντ, Πήρσον,⁹ Μιλχάουντ, Πουανκαρέ,¹⁰ Ντυέμ,¹¹

9. Πήρσον (Karl Pearson, 1857-1936): Άγγλος μαθηματικός, καθηγητής εφαρμοσμένων μαθηματικών στο University College του Λονδίνου. Εξέδωσε τη *Γραμματική της επιστήμης* (Grammar of science, 1892) και μελέτες σχετικά με την ευγονική, τη θεωρία της εξέλιξης και της κληρονομικότητας. Ίδρυσε το 1911 το πρώτο τμήμα εφαρμοσμένης στατιστικής και θεωρείται ο θεμελιωτής της σύγχρονης στατιστικής θεωρίας και επιστήμης. (Σ.τ.μ.)

10. Πουανκαρέ (Jules Henri Poincaré, 1854-1912): Γάλλος φυσικός και ένας από τους σημαντικότερους μαθηματικούς του 19ου αιώνα. Ουσιαστική υπήρξε η συμβολή του στους τομείς της τοπολογίας, της θεωρίας πιθανοτήτων και χάρους, αλλά και στη φιλοσοφία της επιστήμης και των μαθηματικών, ενάντια στον φορμαλισμό και τον λογικισμό. Η συνολοθεωρία του Κάντορ υπήρξε ένα από τα αντικείμενα στα οποία άσκησε επίσης κριτική. (Σ.τ.μ.)

11. Ντυέμ (Pierre Maurice Marie Duhem, 1861-1916): Γάλλος φυσικός, φιλόσοφος και ιστορικός της επιστήμης. Οι μελέτες του σχετικά με την εφαρμογή της θερμοδυναμικής σε ζητήματα χημείας τον κατατάσσουν ανάμεσα στους θεμελιωτές της φυσικοχημείας. Ακόμη πιο σημαντικό είναι το φιλοσοφικό του έργο, ιδιαίτερα *Ο σκοπός και η δομή της φυσικής θεωρίας* (La théorie physique: Son objet, sa structure, 1906), η βασική θέση του οποίου συνψίζεται στο ότι δεν μπορούμε να ελέγξουμε μια μεμονωμένη επιστημονική πρόταση με αυστηρά εμπειρικές μεθόδους, αλλά μόνο το σώμα της επιστήμης στο σύνολό του (θέση γνωστή ως Ντυέμ - Κουάν, από τον ομώνυμο Αμερικανό φιλόσοφο, ο οποίος κατέληξε στο ίδιο συμπέρασμα αρκετά χρόνια μετά, βλ. W.V.O. Quine, «Two dogmas of empiricism», στο *From a logical point of view*, 1953). Ως ιστορικός της επιστήμης έφερε στο φως άγνωστες πτυχές της μεσαιωνικής σκέψης στη φυσική, την κοσμολογία και την αστρονομία που προετόίμασαν την επιστημονική επανάσταση του 17ου αιώνα. (Σ.τ.μ.)

Ρουσσέν,¹² κάποιοι από εσάς, που είστε φοιτητές τους, εύκολα θα αναγνωρίσουν την τάση για την οποία μιλάω και θα σκεφτούν κι άλλα ονόματα.

Συνδεδεμένοι με την αιχμή αυτού του ρεύματος της επιστημονικής λογικής εμφανίζονται οι Σίλλερ και Ντιούι, με την πραγματιστική τους θεώρηση για το τι υποδηλώνει η αλήθεια σε όλα τα επίπεδα. Όταν αυτοί οι δάσκαλοι λένε «σε όλα τα επίπεδα», εννοούν ότι ο όρος «αλήθεια», όσον αφορά τις παραστάσεις και τιςπίστεις μας, σημαίνει το ίδιο πράγμα με ό,τι σημαίνει και στην επιστήμη. Δεν σημαίνει, ισχυρίζονται, τίποτε άλλο παρά ότι αυτές οι παραστάσεις (οι οποίες καθεαυτές δεν είναι παρά τμήματα της εμπειρίας μας) καθίστανται αληθείς καθόσον μας βοηθούν να αποκτήσουμε ικανοποιητικές σχέσεις με άλλα τμήματα της εμπειρίας μας, να τα συνοψίσουμε και να τα διαχειριστούμε μέσω εννοιολογικών συντομεύσεων, αντί να ακολουθούμε την ατελείωτη διαδοχή των συγκεκριμένων φαινομένων. Κάθε παράσταση μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο, ούτως ειπείν, κάθε ιδέα που θα μας μεταφέρει αποδοτικά από το ένα τμήμα της εμπειρίας μας στο άλλο, που θα συνδέσει ικανοποιητικά τα πράγματα, θα λειτουργήσει με ασφάλεια, απλοποιώντας και εξοικονομώντας μόχθο. Η αλήθεια είναι μόνο αυτό και λειτουργεί εργαλειωκά. Αυτή είναι η εργαλειωκή άποψη περί αλήθειας που διδάσκεται με τόση επιτυχία στο Σικάγο. Είναι η άποψη ότι η αλήθεια στις παραστάσεις

12. Ρουσσέν (Theodore Ruysen, 1868-1967): Γάλλος φιλόσοφος. (Σ.τ.μ.)

μας σημαίνει τη δυνατότά τους να (λειτουργούν), άποψη που εφαρμόστηκε τόσο έξοχα στην Οξφόρδη.

Ο Ντιούι, ο Σίλλερ και οι σύμμαχοί τους, καταλήγοντας σε αυτήν τη γενική αντίληψη για το σύνολο της αλήθειας, έχουν ακολουθήσει μόνο το παράδειγμα των γεωλόγων, των βιολόγων και των φιλολόγων. Κατά τη θεμελίωση των άλλων επιστημών, η επιτυχημένη κίνηση ήταν πάντοτε να πάρουμε μια απλή διαδικασία που μπορεί πράγματι να παρατηρηθεί σε λειτουργία -όπως είναι η φυσική αποψίλωση λόγω καιρού, για παράδειγμα, ή η απόκλιση από τον γονότυπο ή η αλλαγή της διαλέκτου μέσω της ενσωμάτωσης νέων λέξεων και προφορών- και κατόπιν να τη γενικεύσουμε, να την καταστήσουμε κάθε φορά εφαρμόσιμη και να παραγάγουμε σημαντικά αποτελέσματα αθροίζοντας τις επιπτώσεις της μέσα στον χρόνο.

Η παρατηρήσιμη διαδικασία που ο Σίλλερ και ο Ντιούι επέλεξαν ειδικά για τη γενίκευση είναι μια οικεία διαδικασία μέσω της οποίας κάθε άτομο υιοθετεί νέες απόψεις. Η διαδικασία εδώ είναι πάντοτε η ίδια. Το ατομικό υποκείμενο διαθέτει ήδη ένα απόθεμα παιών απόψεων, αλλά έρχεται αντιμέτωπο με μια νέα εμπειρία που τις θέτει σε αμφισβήτηση. Κάποιος άλλος υποδεικνύει την αντίφαση ή το ίδιο το υποκείμενο, σε μια στιγμή αναστοχασμού, ανακαλύπτει ότι αντιφάσκουν μεταξύ τους ή ακούει για γεγονότα με τα οποία είναι ασύμβατες ή προκύπτουν επιθυμίες τις οποίες δεν μπορούν να ικανοποιήσουν. Το αποτέλεσμα είναι μια εσωτερική δυσκολία άγνωστη μέχρι τώρα για τον νοου του, από την οποία επιζητεί να διαφύγει τροποποιώντας

το προηγούμενο σύνολο των απόψεών του. Διασώζει όσο περισσότερες μπορεί, γιατί στο ζήτημα των πίστευων λειτουργούμε όλοι σαν ακραίοι συντηρητικοί. Έτσι, προσπαθεί να αλλάξει πρώτα αυτή την άποψη, μετά την άλλη (γιατί με πολλούς τρόπους ανθίστανται στην αλλαγή), μέχρις ότου εμφανιστεί μια νέα παράσταση την οποία μπορεί να εντάξει στο παλαιό απόθεμα παραστάσεων, προκαλώντας τη μικρότερη δυνατή αναστάτωση, μια παράσταση που διαμεσολαβεί ανάμεσα στο απόθεμα και τη νέα εμπειρία και κινείται ανάμεσά τους πιο εύστοχα και πρόσφορα.

Έτσι, αυτή η νέα παράσταση υιοθετείται ως αληθής. Διατηρεί το παλαιότερο απόθεμα αληθειών με μια ελαχίστη τροποποίηση, μετασχηματίζοντάς τες όσο χρειάζεται, ώστε να μπορέσουν να αποδεχτούν τη νεότερη άποψη, αλλά συλλαμβάνοντάς την με τρόπον όσο το δυνατόν πιο οικείον, όσο επιτρέπει πιθανόν η περίπτωση. Μια *outrée*¹³ εξέγερση, που παραβιάζει όλες τις προηγούμενες συλλήψεις, δεν θα επιτύγχανε ποτέ ως αληθής θεώρηση μιας νέας άποψης. Θα πρέπει να εργαζόμαστε με ζήλο, μέχρις ότου βρούμε κάτι λιγότερο εκκεντρικό. Οι βίαιες επαναστάσεις στιςπίστεεις ενός ατόμου αφήνουν ανέταφες τις περισσότερες από αυτές που κινήουν στην παλαιά τάξη πραγμάτων. Ο χρόνος και ο χώρος, το αίτιο και το αιτιατό, η φύση και η ιστορία, ακόμη και η προσωπική βιογραφία παραμένουν ανέταφα. Η νέα αλήθεια είναι πάντοτε ένας διαμεσο-λαβητής που εξομαλύνει τις μεταβάσεις. Παντρεύει την

13. Υπερβολική, ακραία (γαλλ.). (Σ.τ.μ.)

παλαιά άποψη με το νέο γεγονός, έτσι ώστε πάντοτε να υπάρχει η μικρότερη απόκλιση και η μεγαλύτερη συνέχεια. Θεωρούμε μια θεωρία αληθή ανάλογα με την επιτυχία της να επιλύει αυτό το πρόβλημα των μικρότερων αποκλίσεων και της μεγαλύτερης συνέχειας. Αλλά η επιτυχία στην επίλυση αυτού του προβλήματος είναι κατέχορη ζήτημα προσέγγισης. Λέμε ότι αυτή η θεωρία το επιλύει στο σύνολό του πιο ικανοποιητικά από την άλλη θεωρία, αλλά αυτό σημαίνει πιο ικανοποιητικά για εμάς, και τα ατομικά υποκείμενα αποδίδουν με διαφορετικό τρόπο έκφραση στα σημεία που τα ικανοποιούν. Ως έναν βαθμό επομένως, τα πάντα εδώ είναι ρευστά.

Το ζήτημα που τώρα σας προτρέπω να παρατηρήσετε ιδιαίτερα είναι ο ρόλος που διαδραματίζουν οι παλαιές αλήθειες. Η αποτυχία να τον λάβουμε υπόψη μας είναι η πηγή της πλειονότητας των άδικων κρίτικών που γειφονται σε βάρος του πραγματισμού. Η επίδρασή τους είναι απόλυτα ελεγχόμενη. Η αφοσίωση σε αυτές είναι η πρώτη αρχή - στις περισσότερες περιπτώσεις είναι η μόνη αρχή, γιατί ο κατέχορη συνήθεστερος τρόπος να χειριστεί κανείς φαινόμενα τόσο νεότευκτα που συμβάλλουν σε μια σοβαρή αναδιάταξη των προηγούμενων συλλήψεών μας είναι να τα αγνοήσει στο σύνολό τους ή να συμπεριφερθεί με σκαιό τρόπο σε όσους τα υπερασπίζονται.

Αναμφίβολα θα θέλατε παραδείγματα γι' αυτήν τη διαδικασία με την οποία παράγεται η αλήθεια, και το μόνο πρόβλημα είναι η υπεραφθονία τους. Η πιο απλή περίπτωση νέας αλήθειας είναι φυσικά η άβρωση νέου είδους γεγονότων ή νέων μεμονωμένων γεγονότων του

σωστή επειδή, μολονότι επεκτείνει τις παλαιές μας ιδέες περί ενέργειας, προκαλεί ελάχιστη μεταβολή στη φύση τους.

Δεν χρειάζεται να αναφέρω περισσότερα παραδείγματα. Μια νέα άποψη θεωρείται αληθής ανάλογα με το αν ικανοποιεί την επιθυμία του ατόμου να αφομοιώσει τη νεότερη εμπειρία του εντός των ήδη υπαρχουσών πίστσεων. Πρέπει αφενός να βασιστεί στην παλαιά αλήθεια και αφετέρου να συλλάβει το νέο γεγονός, και η επιτυχία (όπως είπα πριν από λίγο) αποτιμάται από το ίδιο το ατομικό υποκείμενο. Όταν η παλαιά αλήθεια διευρύνεται με την προσθήκη μιας νέας, αυτό οφείλεται σε υποκειμενικούς λόγους. Συμμετέχουμε στη διαδικασία της εξέλιξης και υπακούμε στους λόγους. Αυτή η νέα ιδέα είναι πιο αληθής καθόσον επιτελεί πιο εύστοχα τη λειτουργία της ικανοποίησης των αναγκών μας. Καθίσταται και ταξινομείται από μόνη της ως αληθής μέσω του τρόπου με τον οποίο λειτουργεί: κατόπιν μπολιάζεται η ίδια στο αρχαίο σώμα της αλήθειας, το οποίο κατ' αυτό τον τρόπο αναπτύσσεται περίπου όπως αναπτύσσεται και ένα δέντρο μέσω της επενέργειας ενός καινούριου στρώματος κυτταρίνης.

Ο Σίλλερ και ο Ντιούι προχώρησαν στη γενίκευση αυτής της παρατήρησης και στην εφαρμογή της στα πιο

μικρά, τιμημένος με το βραβείο Νόμπελ (1904). Εργάστηκε στον τομέα της φυσικοχημείας και της ανόργανης χημείας καθώς και στην ανακάλυψη στοιχειωδών αερίων στην ατμόσφαιρα, ιδιαίτερα του ηλίου ως παραγώγου της ατομικής αποσύνθεσης του ραδίου.

(Σ.τ.μ.)

παλαιού είδους στις εμπειρίες μας – μια άθροιση που δεν συνεπάγεται μεταβολή των παλαιών πίστσεων. Μέχρι με τη μέρα προστίθεται νέο περιεχόμενο. Το νέο περιεχόμενο καθεαυτό δεν είναι αληθές, απλώς προκύπτει και υπάρχει. Αλήθεια είναι ό,τι λέμε γι' αυτό και, όταν λέμε ότι προκύπτει, η αλήθεια ικανοποιείται από τον καθαρά θρωπιστικό τύπο και μόνο.

Αλλά συχνά τα περιεχόμενα που προστίθενται μέρα με τη μέρα απαιτούν επαναδιευθέτηση. Εάν τώρα αρχίσω να βγάζω διαπεραστικές κραυγές και να κάνω σαν μανιακός πάνω στο βήμα, αυτό θα έκανε πολλούς από εσάς να αναθεωρήσετε τις ιδέες σας σχετικά με την πιθανή αξία της φιλοσοφίας μου. Το στοιχείο ράδιο εμφανίστηκε κάποια στιγμή ως τμήμα του περιεχομένου που προστέθηκε μια μέρα, και φάνηκε προς στιγμή να έρχεται σε αντίφαση με τις παραστάσεις μας για το σύνολο της φυσικής τάξης πραγμάτων, τάξης που είχε φτάσει να ταυτίζεται με αυτό που αποκαλούμε διατήρηση της ενέργειας. Εκ πρώτης όψης το ράδιο, με το να μεταδίδει άοριστα θερμοκρασία από μόνο του, φαινόταν ότι παραβίαζε την εν λόγω διατήρηση. Τι θα μπορούσαμε να σκεφτούμε; Εάν M ακτινοβολία του δεν ήταν τίποτε άλλο παρά διαφυγή εν δυνάμει ενέργειας, της οποίας δεν υποπευνώμασταν την ύπαρξη, ενέργειας προϋπάρχουσας εντός των ατόμων, η αρχή της διατήρησης θα σωζόταν. Η ανακάλυψη του ηλίου ως αποτελέσματος της ακτινοβολίας άνοιξε έναν δρόμο γι' αυτή την πίστη. Επομένως, η άποψη του Ράμσεϋ¹⁴ γενικά θεωρείται

14. Ράμσεϋ (Sir William Ramsay, 1852-1916): Βρετανός χημ

αρχαία τμήματα της αλήθειας, τα οποία επίσης ήταν κάποτε ρευστά, αποκαλούνταν αληθή για υποκειμενικούς λόγους και διαμεσολαβούσαν ανάμεσα σε ακόμη πιο πρώιμες αλήθειες και σε όσα εκείνη την εποχή αποπελούσαν καινοτόμες παρατηρήσεις. Καθαρά αντικειμενική αλήθεια, αλήθεια για την οποία δεν διαδραματίζει κανέναν ρόλο η θεμελίωση της λειτουργίας να ικανοποιεί τον άνθρωπο με το να συνδέει προηγούμενα τμήματα της εμπειρίας με νεότερα τμήματα, δεν θα ανευρεθεί ποθενά. Ο λόγος για τον οποίο αποκαλούμε τα πράγματα αληθή είναι ο λόγος τού γιατί είναι αληθή, επειδή το να είναι αληθή σημαίνει απλώς ότι επιτελούν αυτήν τη λειτουργία της σύνδεσης.

Επομένως, το ίχνος του ανθρώπινου παράγοντα ενυπόρχει παντού. Αλήθεια ανεξάρτητη, αλήθεια που απλάως ανακύπτει, αλήθεια που δεν προσαρμόζεται στις ανθρώπινες ανάγκες, με μια λέξη αλήθεια μη επιδεκτική διόρθωσης, μια τέτοια αλήθεια πράγματι υπάρχει σε υπεραφθονία ή υποτίθεται ότι υπάρχει στους νόες των ορθολογιστών στοχαστών. Αλλά σε αυτή την περίπτωση υποδηλώνει μόνο τη νεκρή καρδιά ενός ζωντανού δέντρου, και το ότι υπάρχει σημαίνει μόνο ότι η αλήθεια ανήκει σε ένα απολιθωμένο παρελθόν και σε μια αρχαία επιταγή και μπορεί να παραμείνει ανυποχώρητη μετά από μακροχρόνια υπηρησία και να παγώνεται στην αποδοχή από τον άνθρωπο μιας απόλυτης αρχαιότητας. Αλλά το πόσο ρευστές στην πραγματικότητα είναι οι παλαιότερες αλήθειες έχει έμπρακτα αποδειχθεί στις μέρες μας μέσα από τον μετασχηματισμό των λογικών και μαθηματικών παραστάσεων,

έναν μετασχηματισμό που φαίνεται να εισβάλλει ακόμη και στη φυσική. Οι αρχαίοι τύποι επανερμηνεύονται ως ιδιαίτερες εκφράσεις πολύ πιο γενικών αρχών, αρχών των οποίων οι πρόγονοί μας δεν είχαν ποτέ ούτε καν υποψιαστεί ποια θα ήταν το τωρινό τους σχήμα και η διατύπωση.

Ο Σίλλερ δίνει εν γένει σε αυτή την άποψη περί αλήθειας το όνομα «αθρωπισμός», αλλά και γι' αυτό επίσης το δόγμα φαίνεται ότι δίκαια έχει κυριαρχήσει το όνομα του πραγματισμού, επομένως θα το διεξέλθω με το όνομα του πραγματισμού σε αυτές τις διαλέξεις.

Όμοιο επομένως θα είναι και το πεδίο δράσης του πραγματισμού· πρώτον μια μέθοδος και δεύτερον μια γενετική θεωρία του τι σημαίνει αλήθεια. Και αυτά τα δύο πρέπει να είναι τα ζητήματα που θα μας απασχολήσουν στο μέλλον.

Είμαι βέβαιος ότι όσα έχω αναφέρει σχετικά με τη θεωρία περί αλήθειας έχουν φανεί ασαφή και ανεπαρκή στους περισσότερους από εσάς, λόγω της βραχυλογίας με την οποία τα έχω αναπτύξει. Γι' αυτό θα κάνω μερικές τροποποιήσεις στο εξής. Σε μια διάλεξη περί κοινού νοού θα αποπειραθώ να δείξω τι εννοώ με τις αλήθειες που παριώνονται από την αρχαιότητα. Σε μια άλλη διάλεξη θα αναπτύξω εκτενώς την ιδέα ότι οι σκέψεις μας καθίστανται αληθείς ανάλογα με το αν ασκούν με επιτυχία τη διαμεσολαβητική τους λειτουργία. Σε μια τρίτη θα δείξω πόσο δύσκολο είναι να διακρίνει κανείς υποκειμενικούς από αντικειμενικούς παράγοντες κατά την ανάπτυξη της αλήθειας. Ενδέχεται να μην με παροκαλοούθηστε πλήρως σε αυτές τις διαλέξεις και, εάν

συμβεί κάτι τέτοιο, ενδέχεται να μην συμφωνήσετε πλήρως μαζί μου. Αλλά γνωρίζω ότι τουλάχιστον θα αναγνωρίσετε τη σοβαρότητά μου και θα λάβετε σοβαρά υπόψη σας την προοπτάθειά μου.

Πιθανόν να εκπλαγείτε όταν μάθετε ότι οι θεωρίες των Σίλλερ και Ντιούι έχουν υποστεί θύελλα περιφρόνησης και σαρκασμού. Το σύνολο του ορθολογισμού έχει εξεγερθεί εναντίον τους. Συγκεκριμένα, σε σημαίνοντες χώρους έχουν μεταχειριστεί τον Σίλλερ σαν απερίσκεπτο μαθητή που του αξίζει ένα χέρι ξύλο. Δεν το αναφέρω αυτό παρά μόνο γιατί μας δίνει μια ιδέα για τον ορθολογιστικό χαρακτήρα, προς τον οποίο αντιδιαστέλλω τον χαρακτήρα του πραγματισμού. Ο πραγματισμός δεν αισθάνεται άνετα όταν απομακρύνεται από τα γεγονότα. Ο ορθολογιστής αισθάνεται άνετα μόνο με την παρουσία αφηρημένων εννοιών. Ο συγκεκριμένος πραγματισμός μιλά για αλήθειες στον πληθυντικό αριθμό, για τη χρησιμότητα και την επάρκειά τους, για την επιτυχία με την οποία (λειτούργουν) κ.ο.κ., και για τον τυπικό νοησιαρχικό νου υποδηλώνει ένα είδος άτεχνου, συνηθισμένου, δεύτερης κατηγορίας, προχειρογραμμένου άρθρου περί αλήθειας. Τέτοιου είδους δοκιμασίες είναι πραγματικές αλήθειες. Τέτοιου είδους δοκιμασίες είναι απλώς και μόνο υποκειμενικές. Αντίθετα, η αντικειμενική αλήθεια πρέπει να είναι μη ωφελμιστική, αγέρωχη, εκλεπτυσμένη, αποστασιοποιημένη, μεγαλοπρεπής, υψηλή, μια απόλυτη αντιστοιχία των σχέψεών μας με μια εξίσου απόλυτη πραγματικότητα, να είναι αυτό που οφείλουμε να σκεπτόμαστε χωρίς προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις υπό τις οποίες όντως σκεπτόμα-

στε δεν σχετίζονται με την υπόθεσή μας και αποτελούν ζήτημα που αφορά την ψυχολογία. Σε αυτή την έρευνα δεν μας αφορά η ψυχολογία, αλλά μόνο η λογική!

Παρατηρήστε την τέλεια αντίθεση αυτών των δύο νοητικών τύπων! Ο πραγματιστής μένει προσκολλημένος στα γεγονότα και στο συγκεκριμένο, παρατηρεί πώς η αλήθεια λειτουργεί σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, και γενικεύει. Η αλήθεια καθίσταται γι' αυτόν το όνομα για το σύνολο των συγκεκριμένων εμπρακτων αξιών στην εμπειρία. Για τον ορθολογιστή παραμένει μια καθαρή αφάρεση που και μόνο στο όνομά της οφείλουμε να δείχνουμε σεβασμό. Όταν ο πραγματιστής αναλαμβάνει να δείξει αναλυτικά γιατί ακριβώς πρέπει να δείχνουμε σεβασμό, ο ορθολογιστής αδυνατεί να αναγνωρίσει συγκεκριμένα γεγονότα από τα οποία προέρχεται η δική του αφάρεση. Μας κατηγορεί ότι αρνούμαστε την αλήθεια, ενώ αντίθετα το μόνο που επιδιώκουμε είναι να καθορίσουμε επακριβώς γιατί οι άνθρωποι την ακολουθούν και πάντοτε θα πρέπει να την ακολουθούν. Όποιος προτιμά τις υπερβολικές αφαιρέσεις σαφώς φρίττει στην έννοια του συγκεκριμένου:

Από όλα τα πράγματα σίγουρα προτιμά αυτό που είναι ωχρό και φασματικό. Εάν είχε να διαλέξει ανάμεσα σε δύο σύμπαντα, πάντοτε θα επέλεγε το σκιώδες περιγραμμά μάλλον, που είναι πιο καθαρό, διαυγές και ευγενισμένο, παρά τον πλούτο της πραγματικότητας. Ευελπιστώ ότι όσο αυτές οι διαλέξεις προχωρούν, η επικέντρωση και η εγρήγτητα του πραγματισμού στα γεγονότα, τις οποίες υπερασπίζεται, μπορεί να είναι αυτό που θα σας παρακινήσει να το επιδοκιμάσετε ως

την πιο ικανοποιητική ιδιομορφία του. Το μόνο που κάνει είναι να ακολουθεί το παράδειγμα συναφών επιστημόνων, οι οποίοες ερμηνεύουν το μη παρατηρήσιμο μέσω του παρατηρήσιμου. Συνταιριάζει αρμονικά το παλαιό με το καινούργιο. Μετασχηματίζει την απόλυτα κενή έννοια μιας στατικής σχέσης αντιστοιχίας (το τι σημαίνει αυτό είναι κάτι που πρέπει αργότερα να το θέσουμε ως ερώτημα) ανάμεσα στους νόδες μας και την πραγματικότητα σε μια πλούσια και ενεργό συνδιαλλαγή (που ο καθένας μπορεί να την παρακολουθήσει και να την καταλάβει) ανάμεσα σε συγκεκριμένες σκέψεις μας και στο ευρύτερο σύμπαν άλλων εμπειριών, στο οποίο έχουν ρόλο και χρησιμότητα.

Αλλά μήπως είναι αρκετά αυτά προς το παρόν; Η δικαιολόγηση για ό,τι ισχυρίζομαι πρέπει να αναβληθεί. Επιθυμώ τώρα να προσθέσω κάτι για να εξηγήσω περαιτέρω τον ισχυρισμό που διατύπωσα στην τελευταία μας συνάντηση ότι ο πραγματισμός ενδέχεται να εναρμονίζει ευχάριστα τους εμπειριστικούς τρόπους του σκέπτεσθαι με τα πιο θρησκευτικά αιτήματα των ανθρώπινων όντων.

Θυμάστε ίσως ότι είχα πει πως οι άνθρωποι που έχουν έντονα την ιδιοσυγκρασία αυτού που αγαπά τα γεγονότα έχουν την τάση να παραμένουν αποστασιοποιημένοι λόγω της μικρής συμπάθειας που επιφύλασσει στα γεγονότα η φιλοσοφία με την πρέπουσα μορφή του ιδεαλισμού. Είναι υπερβολικά νοσηραρχική. Ο παλιόμοδτικός θείσμός αποτελούσε πρόβλημα, με την έννοια του Θεού ως ύψιστου μονάρχη, στον οποίο αποδίδονταν πολλά ακατάληπτα ή παράλογα κατηγόρηματα· αλλά

όσο θεμελιωνόταν επαρκώς με το επιχείρημα περί σχεδίου,¹⁵ διατηρούσε επαφή με συγκεκριμένες πραγματικότητες. Όμως, από τη στιγμή που ο δαρβινισμός έχει οριστικά εκτοπίσει το σχέδιο από τον επιστημονικό νου, ο θείσμός έχει χάσει αυτό το έρεισμα, και ένα είδος εμμενούς ή πανθειστικής θεότητας που λειτουργεί εντός των πραγμάτων μάλλον παρά πάνω από αυτά είναι περισσότερο το είδος που προτείνεται στην τωρινή μας φαντασία. Όσοι αποβλέπουν σε μια φιλοσοφική θρησκεία στρέφονται κατά κανόνα στις μέρες μας με μεγαλύτερη ελπίδα προς έναν ιδεαλιστικό πανθεισμό παρά προς τον παλαιό διύστικθ θείσμό, μολονότι ο τελευταίος ακόμη μετρά ικανούς υπερασπιστές.

Αλλά, όπως ανέφερα στην πρώτη μου διάλεξη, το είδος του πανθεισμού που προτείνεται είναι δύσκολο να αφομοιώσει όσους είναι εραστές των γεγονότων ή ρέπουν προς τον εμπειρισμό. Είναι το είδος της φιλοσοφίας του Απόλυτου, που απεχθάνεται τον ταπεινό κόσμο και αναδύεται μέσα από την καθαρή λογική. Δεν διατηρεί κανενός είδους σύνδεση με το συγκεκριμένο βεβαιώνοντας ότι ο Απόλυτος Νους, ο οποίος είναι το υποκατάστατο του Θεού, αποτελεί την έλλογη προϋπόθεση

15. Ένα από τα α priori επιχειρήματα σχετικά με την απόδειξη της ύπαρξης του Θεού είναι το τελεολογικό, το οποίο βασίζεται στην ύπαρξη μιας τάξης ή ενός σχεδίου στο σύμπαν που αποδεικνύει την ύπαρξη ενός εξωκοσμικού νου ως υπεύθυνου για την εκπόνησή του, δηλαδή ενός Θεού. Το επιχείρημα ήταν εξαιρετικά προσφιλές ανάμεσα στους απολογητές του θείσμου, όχι όμως και στους οπαδούς του δαρβινισμού, οι οποίοι θεωρούσαν ότι η εξελικτική υπόθεση ανέτρεψε την αποδεικτική του ισχύ. (Σ.τ.μ.)

όλων των επιμέρους γεγονότων, ανεξάρτητα από το ποια είναι αυτά, και παραμένει εξαιρετικά αδιάφορος στην πραγματική φύση των συγκεκριμένων γεγονότων στον κόσμο μας. Ό,τι κι αν είναι αυτά, η πατρότητά τους ανήκει στο Απόλυτο. Όπως με το άρρωστο λιοντάρι στο μύθο του Αισώπου, όλα τα ίχνη οδηγούν στη φωλιά του, αλλά *nulla vestigia retrorsum*.¹⁶ Δεν μπορείς να κατέλθεις στον κόσμο των επιμέρους όντων με την αρωγή του Απόλυτου ή να συναγάγεις οποιαδήποτε αναγκαία συνέπεια μιας λεπτομέρειας σημαντικής για τη ζωή σου από την ιδέα που έχεις για τη φύση του. Σου παρέχει την ασφάλεια ότι όλα έχουν καλώς με Αυτό και με τον αιώνιο τρόπο σκέψης του, αλλά κατόπιν σε αφήνει μόνο σου στον πεπερασμένο κόσμο να αναζητήσεις τη σωτηρία με τις δικές σου προσπάθειες.

Πόρρω απέχω από το να αρνηθώ το μεγαλείο αυτής της θεώρησης ή την ικανότητά της να προσφέρει θρησκευτική αγκαλιάση στην πιο αξιοσέβαστη κατηγορία νόων. Αλλά από την ανθρωπίνη οπτική γωνία, κανείς δεν μπορεί να προσποιηθεί ότι δεν ενοχλείται από τα μειονεκτήματα της αποστασιοποίησης και της αφαίρεσης. Αποτελούν κατέχογην επιφαινόμενα αυτού που έχω τολμήσει να αποκαλέσω ορθολογιστικό χαρακτήρα. Απαξιώνει τις ανάγκες του εμπειρισμού. Υποκαθιστά τον πλούτο του πραγματικού κόσμου με ένα σκιώδες περίγραμμά. Είναι κομψός και εξευγενισμένος με την κακή έννοια, με την έννοια ότι το να είναι κάτι εξευγενισμένο σημαίνει και ανάξιο να επιτελέσει μια ταπεινή

16. Κανένα ίχνος προς την αντίθετη κατεύθυνση (λατ.). (Σ.τ.μ.)

υπηρεσία. Σε αυτό τον πραγματικό κόσμο του ιδρώτα και της σκόνης μου φαίνεται ότι, όταν μια οπτική γωνία είναι (εξευγενισμένη), αυτό θα πρέπει να θεωρείται τεκμήριο ενάντια στην αλήθεια της και φιλοσοφική υπαναχώρηση. Ο πρίριπτας του σκότους μπορεί να είναι ευγενής, όπως μας έχουν πει, αλλά, όποιος κι αν είναι ο Θεός της γης και του ουρανού, σίγουρα δεν μπορεί να είναι ευγενής. Οι ταπεινές του υπηρεσίες είναι πολύ περισσότερο απαραίτητες εκεί όπου υπάρχουν τα ίχνη των ανθρώπων από όσο η ευγένειά του χρειάζεται στους ουρανούς.

Τώρα, ο πραγματισμός, αφοσιωμένος, όπως πρέπει να είναι, στα γεγονότα, δεν έχει τέτοιου είδους υλιστική προκατάληψη, για την οποία διακρίνεται ο κοινός εμπειρισμός. Επιπλέον, δεν έχει καμιά ένσταση στην ύπαρξη αφαιρέσεων, εφόσον λειτουργούν μέσω και επικουρούνται από τα επιμέρους όντα και πράγματι μας οδηγούν κάπου. Καθώς δεν ενδιαφέρεται για άλλα συμπεράσματα, παρά μόνο γι' αυτά στα οποία οι νόες και οι εμπειρίες μας λειτουργούν από κοινού, δεν έχει α priori προκαταλήψεις ενάντια στη θεολογία. Εάν οι θεολογικές ιδέες αποδειχτεί ότι έχουν αξία για την πραγματική ζωή, θα είναι αληθείς για τον πραγματισμό, υπό την έννοια ότι είναι καλές ακριβώς γι' αυτό τον λόγο. Το πόσο αληθείς είναι θα εξαρτηθεί εξολοκλήρου από τις σχέσεις με άλλες αλήθειες, που πρέπει επίσης να αναγνωρισθούν.

Ό,τι μέχρι τώρα ανέφερα για το Απόλυτο του υπερβατικού ιδεαλισμού σχετίζεται με αυτό το ζήτημα. Πρώτα το αποκάλεσα μεγαλοπρεπές και είπα ότι προ-

σφέρει θρησκευτική αγαλλίαση σε μια κατηγορία νόων και κατόπιν το κατηγόρησα για αποστασιοποίηση και στειρότητα. Αλλά από τη στιγμή που παρέχει τέτοια αγαλλίαση, σίγουρα δεν είναι στείρο· διαθέτει μια αξία και επιτελεί μια συγκεκριμένη λειτουργία. Ως καλός πραγματιστής, θα έπρεπε εγώ ο ίδιος να ονομάσω το Απόλυτο αληθές μέχρις αυτού το σημείο και, χωρίς κανέναν δισταγμό, το κάνω τώρα.

Αλλά τι σημαίνει σε αυτή την περίπτωση αληθές «μέχρι αυτό το σημείο»; Για να απαντήσουμε, χρειάζεται μόνο να εφαρμόσουμε τη μέθοδο του πραγματισμού. Τι εννοούν οι οπαδοί του Απόλυτου όταν λένε ότι η πίστη τους τους παρέχει αγαλλίαση; Εννοούν ότι από τη στιγμή που το Απόλυτο υπερσχύει ήδη έναντι του πεπερασμένου κακού, μπορούμε να μεταχειριστούμε, όποτε θέλουμε, το έγχρονο σαν να ήταν εν δυνάμει αιώνιο και να είμαστε βέβαιοι ότι μπορούμε να εμπιστευτούμε το αποτέλεσμα και, χωρίς αμαρτία, να αποδώσουμε τον φόβο μας και να αποτινάξουμε την ανησυχία για την πεπερασμένη μας ευθύνη. Εν ολίγοις, εννοούν ότι έχουμε κάθε φορά το δικαίωμα να απέχουμε ηθικά και να αφήσουμε τον κόσμο να κινείται με τον δικό του τρόπο, θεωρώντας ότι τα ζητήματά του βρίσκονται σε καλύτερα χέρια από τα δικά μας και ότι δεν αποτελούν δική μας ευθύνη.

Το σύμπαν είναι ένα σύστημα του οποίου τα ατομικά μέλη μπορούν περιστασιακά να κατασιγήσουν τους φόβους τους και εντός του οποίου μια διάθεση αδιαφορίας είναι επίσης σωστή για τους ανθρώπους καθώς και μια ηθική αποχή. Με αυτή την αντίληψη, εάν δεν κάνω λά-

θος, «μας είναι γνωστό» το Απόλυτο, αυτή είναι η μεγάλη διαφορά που επιφέρει στις συγκεκριμένες μας εμπειρίες με το να είναι αληθές, αυτή είναι η πραγματική του αξία όταν ερμηνεύεται με πραγματιστικό τρόπο. Ο κοινός νους που δεν έχει ειδικευση στη φιλοσοφία, αλλά διάκειται ευνοϊκά υπέρ του απόλυτου ιδεαλισμού, δεν αποτολμά να προχωρήσει πέρα από αυτήν τη διαπίστωση, ώστε να οξύνει την αντίληψή του. Μπορεί να χρησιμοποιήσει το Απόλυτο μόνο κατ' αυτό τον τρόπο και ακόμη κι έτσι είναι πολύτιμο. Επομένως, υποφέρει όταν μας ακούει να μιλάμε με τόση δυσπιστία για το Απόλυτο και αρνεί τις κριτικές μας, επειδή αφορούν όψεις της θεώρησής που δεν μπορεί να τις παρακολουθήσει.

Εάν το Απόλυτο σημαίνει αυτό και τίποτε άλλο, ποιος πιθανόν μπορεί να αρνηθεί την αλήθεια του; Το να την αρνηθούμε θα ισοδυναμούσε με το να ισχυριστούμε ότι οι άνθρωποι δεν θα πρέπει να χαλαρώνουν ποτέ και ότι δεν είναι καλό ορισμένες φορές να απέχουν από τα πράγματα.

Έχω πλήρη επίγνωση του πόσο παράξενο πρέπει να φαίνεται σε μερικούς από εσάς να με ακούτε να λέω ότι μια ιδέα είναι αληθής στο βαθμό που το να πιστεύουμε σε αυτήν είναι επωφελές για τη ζωή μας. Το ότι είναι καλή από τη στιγμή που αποφέρει κάποιον όφελος είναι κάτι που με ευχαρίστηση θα το αποδεχόσαστε. Εάν ό,τι κάνουμε με τη βοήθειά της είναι καλό, θα αποδεχόμαστε την ιδέα ότι είναι καθεαυτήν καλή καθώς τον λειτούργει κατ' αυτό τον τρόπο, γιατί είμαστε αυτοί που την κατέχουν καλύτερα. Αλλά αναρωτηθείτε: Μήπως

αποτελεί παράξενη κατάχρηση της λέξης «αλήθεια» να αποκαλούμε τις παραστάσεις επίσης «αληθείς» γι' αυτό τον λόγο;

Είναι αδύνατον να απαντήσω επαρκώς σε αυτήν τη δυσκολία σε τούτο το στάδιο της ανάλυσής μου. Αγγίζετε εδώ το κεντρικό σημείο της θεώρησης των Σίλλερ και Ντιούι και το δικό μου δόγμα περί αλήθειας, το οποίο δεν μπορώ να συζητήσω αναλυτικά μέχρι την έκτη διάλεξή μου. Επιτρέψτε μου για την ώρα να αναφέρω μόνο αυτό, ότι η αλήθεια είναι ένα γένος του καλού και όχι, όπως συχνά έχει υποτεθεί, μια κατηγορία διακριτή από το καλό, που συμπορεύεται με αυτό. *Αληθές είναι το όνομα οποιοδήποτε πράγματος αποδεικνύεται καλό στο επίπεδο της πίστης, για συγκεκριμένους λόγους που μπορούν να του αποδοθούν.* Σίγουρα πρέπει να το αποδεχτείτε αυτό, ότι δηλαδή εάν δεν υπήρχε καλό για τη ζωή στις αληθείς παραστάσεις ή εάν η γνώση τους ήταν απόλυτα επιβλαβής και οι ψευδείς παραστάσεις οι μόνες χρήσιμες, τότε η τρέχουσα ιδέα ότι η αλήθεια είναι θεϊκή και πολύτιμη και η επιδίωξή της καθήκον δεν θα μπορούσε ποτέ να έχει αναπτυχθεί ή να καταστεί δόγμα. Σε έναν τέτοιο κόσμο το καθήκον μας θα ήταν μάλλον να αποφεύγουμε την αλήθεια. Αλλά σε αυτό τον κόσμο, όπως ακριβώς συγκεκριμένες τροφές μπορεί να μην μας είναι ευχάριστες στη γεύση αλλά καλές για τα δόντια, το στομάχι και τους ιστούς μας, έτσι και συγκεκριμένες παραστάσεις δεν μας είναι ευχάριστο να τις σκεπτόμαστε ή να υποστηρίζουν άλλες παραστάσεις μας που προτιμούμε, αλλά είναι εξίσου χρήσιμες για τις πρακτικές

δυσκολίες του βίου. Εάν υπήρχε μια ζωή που πράγματι θα ήταν καλύτερη να τη διάγουμε και εάν υπήρχε μια παράσταση η οποία, εάν πιστεύαμε σε αυτήν, θα μας βοηθούσε να διάγουμε εκείνη τη ζωή, τότε πράγματι θα ήταν καλύτερο για εμάς να πιστεύουμε σε αυτή την παράσταση, εκτός εάν βέβαια η πίστη μας σε αυτήν ερχόταν συμπτωματικά σε σύγκρουση με άλλα, μεγαλύτερα ζωτικά οφέλη.

(Αυτό στο οποίο θα ήταν για εμάς καλύτερο να πιστεύουμε!). Ακούγεται κάπως σαν ορισμός της αλήθειας. Δεν απέχει πολύ από το να πούμε: (Αυτό στο οποίο πρέπει να πιστεύουμε), και σε αυτό τον ορισμό κανείς από εσάς δεν θα έβρισκε καμία παραδοξότητα. Θα πρέπει να μην πιστεύουμε ποτέ σε ό,τι είναι καλύτερο για εμάς να πιστεύουμε; Και σε αυτή την περίπτωση, μπορούμε να κρατάμε μονίμως διαχωρισμένες τις έννοιες του τι είναι καλύτερο για εμάς και του τι είναι αληθές για εμάς;

Ο πραγματισμός απαντά αρνητικά και συμφωνώ πλήρως μαζί του. Πιθανόν κι εσείς να συμφωνείτε σε αφαιρετικό επίπεδο, αλλά έχετε την υποψία ότι, εάν όντως, σε πρακτικό επίπεδο, πιστεύαμε σε οτιδήποτε γίνεται για καλό στην προσωπική μας ζωή, θα έπρεπε να δείχνουμε ευαρέσκεια από εδώ και στο εξής σε όλα τα είδη φαντασιώσεων σχετικά με τις σχέσεις αυτού του κόσμου και σε όλα τα είδη συναισθηματικών προλήψεων σχετικά με τον κόσμο. Η υποψία σας εδώ είναι αναμφίβολα επαρκώς θεμελιωμένη και είναι προφανές ότι κάτι συμβαίνει όταν περνάμε από το αφηρημένο στο συγκεκριμένο, κάτι που περιπλέκει την κατάσταση.

Μόλις ανέφερα ότι αυτό στο οποίο είναι καλύτερο για εμάς να πιστεύουμε είναι αληθές εκτός αν η πίστη συμπτωματικά έρχεται σε σύγκρουση με άλλα ζωτικά οφέλη. Τώρα, στην πραγματική ζωή με ποια ζωτικά οφέλη τείνει περισσότερο να συγκρούεται κάποια συγκεκριμένη μας πίστη; Τι είναι εκείνο ακριβώς που αποκλείει τα ζωτικά οφέλη που αποφέρουν άλλες πίστεις, όταν αυτά αποδεικνύονται ασύμβατα με τις αρχικές; Με άλλα λόγια, ο μεγαλύτερος εχθρός όλων των αληθειών μας μπορεί να είναι οι υπόλοιπες αλήθειες μας. Οι αλήθειες έχουν άπαξ διά παντός αυτό το απεγνωσμένο ένστικτο της αυτοσυντήρησης και της επιθυμίας να εξολοθρεύσουν οτιδήποτε τις διαψεύδει. Η πίστη μου στο Απόλυτο, θεμελιωμένη στο καλό που μου παρέχει, πρέπει να υφίσταται την κριτική όλων των άλλων μου πίστεων, με δεδομένο ότι ενδέχεται να είναι αληθής ως προς το ότι μου παρέχει μια αποχή από ηθικά διλήμματα. Εντούτοις, όπως το αντιλαμβάνομαι – και επιτρέψτε μου να μιλήσω τώρα εμπιστευτικά και από τη δική μου, προσωπική οπτική γωνία – έρχεται σε σύγκρουση με άλλες αλήθειες μου των οποίων τα οφέλη δεν θα ήθελα να εγκαταλείψω. Τυχαίνει να συνδέεται με ένα είδος λογικής το οποίο εχθρεύομαι και θεωρώ ότι με εμπλέκει σε μη αποδεκτά μεταφυσικά παράδοξα. Αλλά, καθώς είχα ήδη αρκετά προβλήματα στη ζωή και χωρίς να έχω προσθέσει το πρόβλημα αυτών των διανοητικών αντιφάσεων, προσωπικά εγκατέλειψα το Απόλυτο και απέχω από τέτοια ηθικά διλήμματα. Ή, για να το θέσω διαφορετικά, ως επαγγελματίας φιλόσοφος, προσπάθω να τις δικαιολογήσω μέσω μιας άλλης αρχής.

Εάν μπορούσα να περιορίσω την έννοια που έχω κατά νου για το Απόλυτο μόνο στην αξία του να μας δίνει τη δυνατότητα να απέχουμε από ηθικά διλήμματα, δεν θα ερχόταν σε σύγκρουση με άλλες αλήθειες. Αλλά δεν μπορούμε έτσι εύκολα να περιορίζουμε τις υποθέσεις μας. Εμπειρούν αναρίθμητα χαρακτηριστικά και σε αυτό οφείλεται το ότι έρχονται σε σύγκρουση. Επομένως, η έλλειψη πίστης μου προς το Απόλυτο σημαίνει έλλειψη πίστης προς όλα τα άλλα αναρίθμητα χαρακτηριστικά, επειδή έτσι πιστεύω απόλυτα στη νομιμότητα του να απέχουμε από ηθικά διλήμματα.

Βλέπετε τώρα τι εννοούσα όταν αποκάλεσα τον πραγματισμό διαμεσολαβητή και συμφιλιωτή και όταν είπα, δανειζόμενος τη λέξη από τον Παππίν, ότι κάνει τις θεωρίες μας πιο ευέλικτες. Δεν έχει στην πραγματικότητα τηρα κανένα είδος προκαταλήψεων ούτε παρελκυστικά δόγματα ούτε άκαμπτους κανόνες για ό,τι θα μπορούσε να θεωρηθεί απόδειξη. Είναι απόλυτα δεκτικός και θα λάβει υπόψη του κάθε υπόθεση και θα εξετάσει κάθε μαρτυρία. Συνεπάγεται ότι στο πεδίο της θρησκείας βρίσκεται σε αρκετά πλεονεκτική θέση έναντι του θεμιστικού εμπειρισμού, με την αντιθεολογική του προκατάληψη, και έναντι του θρησκευτικού ορθολογισμού, με το αποκλειστικό του ενδιαφέρον για το επέκεινα, το εξευγενισμένο, το απλό και το αφηρημένο στον τρόπο θεώρησης.

Εν συντομία, διευρύνει το πεδίο της έρευνας για τον Θεό. Ο ορθολογισμός μένει προσκολλημένος στη λογική και το επουράνιο. Ο εμπειρισμός μένει προσκολλημένος στις εξωτερικές αισθήσεις. Ο πραγματισμός εί-

ναι πρόθυμος να αποδεχτεί τα πάντα, να ακολουθήσει είτε τη λογική είτε τις αισθήσεις και να λάβει υπόψη του τις πιο ταπεινές και προσωπικές εμπειρίες. Θα υιοθετούσε τις μυστικιστικές εμπειρίες, εάν είχαν πρακτικές συνέπειες. Θα αποδεχόταν έναν Θεό που ενδιαίει μέσα στην αχλή του προσωπικού γεγονότος, εάν ήταν πιθανό εκεί να μπορούσε να ανευρεθεί ο Θεός.

Ο μόνος έλεγχος στον οποίο ο πραγματισμός υποβάλλει μια πιθανή αλήθεια έγκειται στο τι επιτυγχάνει την καλύτερη καθοδήγησή μας, στο τι ταιριάζει καλύτερα σε κάθε μέρος της ζωής και συνδυάζεται με το σύνολο των απαιτήσεων της εμπειρίας, χωρίς να παραλείπεται τίποτα. Εάν οι θεολογικές ιδέες μπορούσαν να επιτελέσουν κάτι τέτοιο και, πιο συγκεκριμένα, εάν η έννοια του Θεού αποδεικνυόταν ότι το κάνει, πώς θα μπορούσε ο πραγματισμός να αρνηθεί ενδεχομένως την ύπαρξη του Θεού; Μια έννοια που, από πραγματιστική σκοπιά, θα ήταν τόσο επιτυχημένη, δεν θα είχε νόημα να τη μεταχειριστεί ως μη αληθή. Ποιο είδος αλήθειας θα μπορούσε να υπάρξει γι' αυτόν άλλο από τούτη τη συμφωνία με την απτή πραγματικότητα;

Στην τελευταία μου διάλεξη θα επιστρέψω στις σχέσεις του πραγματισμού με τη θρησκεία. Αλλά ήδη διαπιστώνετε πόσο δημοκρατικός είναι. Οι τρόποι του είναι τόσο πολλαπλοί και ευέλικτοι, τα μέσα του τόσο πλούσια και αστέρευντα και τα συμπεράσματά του τόσο φιλικά όσο κι εκείνα της μητέρας φύσης.

ΤΡΙΤΗ ΔΙΑΛΕΞΗ
ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΜΕΤΑΦΥΣΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΚΟΠΙΑ
ΤΟΥ ΠΡΑΓΜΑΤΙΣΜΟΥ

Σκοπεύω τώρα να καταστήσω τη μέθοδο του πραγματισμού περισσότερο οικεία δίνοντάς σας μερικές διευκρινήσεις σχετικά με την εφαρμογή της σε συγκεκριμένα προβλήματα. Θα ξεκινήσω από αυτό που είναι το πιο τεχνικό ζήτημα, και το πρώτο θέμα με το οποίο θα καταπιαστώ είναι το πρόβλημα της Υπόστασης. Όλοι χρησιμοποιούμε την παλιά διάκριση ανάμεσα σε υπόσταση και κατηγορία, που έχει διαφυλαχθεί στη βαθιά δομή της ανθρωπίνης γλώσσας, με την έννοια της διαφοράς ανάμεσα σε γραμμιατικό υποκείμενο και κατηγορούμενο. Εδώ μπροστά μου έχω ένα κομμάτι γραφικής ύλης για πίνακα. Οι τρόποι, τα κατηγορήματα, οι ιδιότητες, τα συμβεβηκότα ή τα πάθη του -χρησιμοποιήστε όποιον όρο θέλετε- είναι η λευκότητα, η ευθραυστότητα, το κυλινδρικό σχήμα, η αδιαλυτότητά του στο νερό κ.ο.κ. Αλλά ο φορέας αυτών των κατηγορημάτων είναι κατεξοχήν η κιμωλία, η οποία συνακόλουθα αποκαλείται η υπόσταση στην οποία εκείνα ενυπάρχουν. Επομένως τα κατηγορήματα αυτού του τραπέζιού ενυπάρχουν στην υπόσταση («κιμωλία» κ.ο.κ. Η κιμωλία, το ξύλο και το μαλλί εμφανίζονται, παρά τις διαφορές τους, κοινές ιδιότητες και γι' αυτό θεωρούνται καθεαυτά τρόποι

πρακτικούς σκοπούς, που σίγουρα θα είχε διαρκέσει για πάντα αν δεν υπήρχε η εξαιρετικά διανοητική δυναμική του Δημόκριτου, του Αρχιμήδη, του Γαλιλαίου, του Μπέριλντ και άλλων εκκεντρικών ιδιοφυιών, τους οποίους ενέπνευσε το παράδειγμα αυτών των ανδρών. Κρατήστε, σας παρακαλώ, αυτή την καχυποψία σχετικά με τον κοινό νοῦ.

Το άλλο σημείο είναι το εξής: Δεν θα πρέπει η ύπαρξη των διαφόρων τύπων σκέψης τους οποίους έχουμε αναθεωρήσει –καθένας από τους οποίους είναι θαιμάσιος για συγκεκριμένους σκοπούς, ωστόσο εξακολουθούν να συγκροτούνται μεταξύ τους και κανείς από αυτούς δεν είναι σε θέση να υποστηρίξει έναν ισχυρισμό απόλυτης αληθοφάνειας– να ανακινήσει μια υποθέση υποστηρικτική της άποψης του πραγματισμού σύμφωνα με την οποία όλες οι θεωρίες μας είναι ερωγαλεια, νοητικοί τρόποι προσαρμογής στην πραγματικότητα, παρόλο που αποκαλύπτει ή γνωστικιστικές απαντήσεις σε ένα άνωθεν θεμελιωμένο αίτημα του κόσμου; Εξέφρασα αυτή την άποψη με όσο μεγαλύτερη σαφήνεια μπορούσα στη δεύτερη από αυτές τις διαλέξεις. Σίγουρα η αβεβαιότητα της τρέχουσας θεωρητικής κατάστασης, η αξία ορισμένων λόγων κάθε επιπέδου σκέψης και η ανικανότητα καθενός να εξοβελίσει τους άλλους με αποφασιστικό τρόπο υποβάλλουν αυτή την πραγματιστική άποψη, την οποία ευελπιστώ στις επόμενες διαλέξεις να καταστήσω απόλυτα πειστική. Δεν μπορεί σε τελική ανάλυση να υπάρξει μια πιθανή αμφισβήτηση στην αλήθεια;

Έχει γραφτεί ότι, όταν ο Κλερκ Μάξουελ¹ ήταν παιδί, είχε μανία να του εξηγούν τα πάντα και ότι, όταν οι άλλοι υπεξέφευγαν με ασαφείς εξηγήσεις για ένα φαινόμενο, μπορούσε να τους διακόψει ανυπόμονα λέγοντας: «Ναι, αλλά θέλω να μου πείτε συγκεκριμένα πως εξηγείται!» Αν το ερώτημα αφορούσε την αλήθεια, μόνο ένας πραγματιστής θα μπορούσε να του δώσει μια συγκεκριμένη απάντηση. Πιστεύω ότι οι σύγχρονοί μας πραγματιστές, ιδιαίτερα ο Σίλλερ και ο Ντιούι, έχουν δώσει τη μόνη τεκμηριωμένη απάντηση γι' αυτό το ζήτημα. Αποτελεί ένα πολύ ευαίσθητο ζήτημα, το οποίο απλώνει τις ρίζες του παντού και είναι πολύ δύσκολο να το πραγματευτεί κανείς σχηματικά, όπως επιτάσσει μια δημόσια διάλεξη. Αλλά η άποψη περί αλήθειας των Σίλλερ και Ντιούι έχει με τόση σφοδρότητα υποστεί επίθεση από τους ορθολογιστές φιλοσόφους και έχει τόσο αποτοπράια παρανοηθεί, που εδώ, περισσό-

1. Μάξουελ (James Clerk Maxwell, 1831-1879): Βρετανός φυσικός του οποίου η έρευνα για τις ιδιότητες του ηλεκτρομαγνητισμού τον καθιστά έναν από τους πιο σημαντικούς επιστήμονες του 19ου αιώνα. Ο Μάξουελ επέστρεψε εξέλιξε την κινητική θεωρία των αερίων και εργάστηκε στο πεδίο της έρευνας για τις αρχές της θερμοδυναμικής. (Σ.τ.μ.)

τερο από οπουδήποτε αλλού, είναι ο χώρος όπου θα πρέπει να γίνει μια σαφής και απλή έκθεσή της.

Προσδοκώ πλήρως να δω την αντίληψη περί αλήθειας του πραγματισμού να διατρέχει τα κλασικά στάδια της ανάπτυξης μιας θεωρίας. Γνωρίζετε ότι μια νέα θεωρία πρώτα δέχεται επίθεση ως παράλογη, έπειτα γίνεται αποδεκτή ως αληθής αλλά κοινότοπη και άνευ σημασίας και, τέλος, θεωρείται τόσο σημαντική, που οι πολέμιόι της ισχυρίζονται ότι αυτοί οι ίδιοι την ανακάλυψαν. Το δόγμα μας περί αλήθειας βρίσκεται προς το παρόν στο πρώτο από αυτά τα τρία στάδια, με τα συμπτώματα του δεύτερου σταδίου να εμφανίζονται σε συγκεκριμένους χώρους. Ευελπιστώ ότι αυτή η διάλεξη θα βοηθήσει να προχωρήσει πέρα από το πρώτο στάδιο στα μάτια πολλών από εσάς.

Η αλήθεια, όπως κάθε λεξικό θα σας υποδείξει, αποτελεί ιδιότητα μερικών παραστάσεων μας. Σημαίνει τη συμφωνία τους, όπως και το ψεύδος σημαίνει την ασυμφωνία τους, με την πραγματικότητα. Και οι πραγματιστές και οι νοησιοκράτες αποδέχονται αυτό τον ορισμό ως αναμφισβήτητο γεγονός. Αρχίζουν να διαφωνούν μόνο αφού τεθεί το ερώτημα τι ακριβώς εννοείται με τον όρο «συμφωνία» και τι με τον όρο «πραγματικότητα», όταν πραγματικότητα θεωρείται κάτι με το οποίο συμφωνούν οι παραστάσεις μας.

Απαντώντας σε αυτά τα ερωτήματα, οι πραγματιστές είναι πιο αναλυτικοί και σχολαστικοί, οι νοησιοκράτες πιο επιπόλαιοι και λιγότερο στοχαστικοί. Η κοινή έννοια είναι ότι μια αληθής παράσταση πρέπει να αντιγράφει την πραγματικότητα στην οποία αναφέρε-

ται. Όπως όλες οι κοινότοπες απόψεις, αυτή η συγκεκριμένη ακολουθεί την αναλογία της πιο συνηθισμένης εμπειρίας. Οι αληθείς μας παραστάσεις που αφορούν τα αισθητά πράγματα όντως τα αντιγράφουν. Κλείστε τα μάτια σας και σκεφτείτε το ρολόι απέναντί σας στον τοίχο, και έχετε ακριβώς μια τέτοια αληθή εικόνα ή αντίγραφο του καντράν του. Αλλά η παράσταση που έχετε για τον μηχανισμό του υπολείπεται ενός αντιγράφου (εκτός εάν είστε ωρολογοποιός), ωστόσο κρίνεται επαρκής, γιατί με κανέναν τρόπο δεν έρχεται σε σύγκρουση με την πραγματικότητα. Ακόμη κι αν πρέπει να συρρικνωθεί η λέξη «μηχανισμός», αυτή η λέξη σας καλύπτει πλήρως. Κι όταν μιλάτε για «τη λειτουργία του ρολογιού να μετράει τον χρόνο» ή για την «ελαστικότητα» των ελαττηρών του, είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς τι είδους πράγμα αντιγράφουν οι παραστάσεις σας.

Αντιλαμβάνεστε ότι εδώ υπάρχει πρόβλημα. Τι σημαίνει συμφωνία με ένα αντικείμενο εκεί όπου οι παραστάσεις μας δεν μπορούν ρητά να αντιγράψουν το αντικείμενό τους; Κάποιοι ιδεαλιστές φάνεται να λένε ότι αυτές είναι αληθείς κάθε φορά που αντιπροσωπεύουν ό,τι ο Θεός θεωρεί ότι θα πρέπει να σκεφτόμαστε γι' αυτό το αντικείμενο. Άλλοι υπερασπίζονται απόλυτα την άποψη περί αντιγράφου και θεωρούν ότι οι παραστάσεις μας χαρακτηρίζονται αληθείς μόνο στον βαθμό που αποτελούν αντίγραφα του αιώνιου τρόπου του σκέπτεσθαι που προσιδιάζει στο Απόλυτο.

Διαπιστώνετε ότι αυτές οι απόψεις προκαλούν μια συζήτηση από τη σκοπιά του πραγματισμού. Αλλά η

μεγάλη υπόθεση των νοησιοκρατών είναι ότι ουσιωδώς η αλήθεια σημαίνει μια αδρανή, στατική σχέση. Όταν αποκτή κανείς την αληθή παράσταση για οποιοδήποτε πράγμα, περατώνεται κάθε διαδικασία. Την κατέχεις, τη γνωρίζεις· έχεις εκπληρώσει το πεπρωμένο της σκέψης σου. Βρίσκεσαι εκεί όπου νοητικά οφείλεις να είσαι· έχεις υπακούσει στην κατηγορητική σου προστατική και δεν ενέχεται κάτι επιπλέον σε αυτή την κορύφωση του έλλογου πεπρωμένου σου. Από γνωσιολογική απόψη, είσαι σε μια αμετακίνητη θέση ισορροπίας.

Ο πραγματισμός, από την άλλη, θέτει το συνθησιμικό του ερώτημα. «Αν δεχτούμε ότι μια παράσταση ή πεποίθηση είναι αληθής», λέει, «ποια συγκεκριμένη διαφορά θα επιφέρει στην πραγματική ζωή κάποιου το ότι είναι αληθής; Πώς πραγματοποιείται αυτή η αλήθεια; Ποιες εμπειρίες θα ήταν διαφορετικές από εκείνες που θα λάμβαναν χώρα εάν η πεποίθηση ήταν ψευδής; Ποια, εν ολίγοις, είναι η τρέχουσα αξία της αλήθειας με εμπειρικούς όρους;».

Και την ίδια στιγμή που ο πραγματισμός θέτει το ερώτημα, διαβλέπει και την απάντηση: *Αληθείς παρστάσεις είναι εκείνες που μπορούμε να τις αφομοιώσουμε, να τις επικυρώσουμε, να τις βεβαιώσουμε και να τις επαληθεύσουμε, ενώ ψευδείς είναι εκείνες που δεν μπορούμε.* Αυτή είναι η πρακτική διαφορά που προκύπτει με το να έχουμε αληθείς παρστάσεις, και αυτό επομένως είναι το νόημα της αλήθειας, επειδή σε γενικές γραμμές αλήθεια είναι πρακτική γνώση.

Αυτή είναι η θέση που πρέπει να υπερασπιστού. Η αλήθεια μιας παράστασης δεν είναι μια στατική ιδιο-

τητα, εγγενής σε αυτήν. Η αλήθεια επισυμβαίνει σε μια παράσταση. Μια παράσταση καθίσταται αληθής, γίνεται αληθής μέσω συμβάντων. Η αληθειαιακότητά της είναι στην πραγματικότητα ένα συμβάν, μια διαδικασία: συγκεκριμένα η διαδικασία ότι επαληθεύει τον εαυτό της, η επ-αλήθευσή της. Η εγκυρότητά της είναι η διαδικασία της επικύρωσής της.

Αλλά τι σημαίνουν οι λέξεις (επαληθευστη) και (επι-κύρωση) από τη σκοπιά του πραγματισμού; Σημαίνουν επίσης συγκεκριμένες πρακτικές συνέπειες που έχει η επαληθευμένη και επικυρωμένη παράσταση. Είναι δύσκολο να βρούμε μια άλλη φράση που να χαρακτηρίζει καλύτερα αυτές τις συνέπειες από τη συνήθη διατύπωση της συμφωνίας – τέτοιου είδους συνέπειες είναι που έχουμε στον νοημάς κάθε φορά που λέμε ότι οι παρστάσεις μας (συμφωνούν) με την πραγματικότητα. Συγκεκριμένα, μας οδηγούν, μέσω πράξεων και άλλων παρστάσεων που προκαλούν, σε ή μέχρι ή προς άλλα τμήματα της εμπειρίας, με τα οποία αισθανόμαστε –κι αυτό το συναίσθημα ενυπάρχει στις δυνατότητές μας– ότι οι πρωταρχικές παρστάσεις παραμένουν σε συμφωνία. Οι συνδέσεις και οι μεταβάσεις μας επέρχονται σταδιακά και είναι προοδευτικές, αρμονικές και ικανοποιητικές. Αυτή η λειτουργία της καθοδήγησης μέσω συμφωνίας είναι αυτό που εννοούμε με την επαλήθευση μιας παράστασης. Μια τέτοια θεώρηση είναι ασφαλής και ηχεί, εκ πρώτης όψεως, αρκετά κοινοτοπή, αλλά έχει επακόλουθα που, για να τα εξηγήσω, θα χρειαστώ το υπόλοιπο της ώρας.

Επιτρέψτε μου να αρχίσω υπενθυμίζοντάς σας το γεγονός ότι η κατοχή αληθών σκέψεων σημαίνει την κατοχή ανεκτίμητων εργαλείων για δράση και ότι το καθήκον μας να κατακτήσουμε την αλήθεια, καθώς πόρρω απέχει από το να είναι μια άνευ νοήματος επιταγή ή μια «αχροβασία» που επιβάλλει η διάνοιά μας, μπορεί από μόνο του να προσφέρει μια εξήγηση μέσω εξοχών πρακτικών λόγων.

Η σημασία για την ανθρώπινη ζωή να έχει κανείς αληθείς πεποιθήσεις σχετικά με γεγονότα είναι κάτι αξιολημειώτο. Ζούμε σε έναν κόσμο πραγματικοτήτων οι οποίες μπορεί να είναι απείρως χρήσιμες ή απείρως επιβλαβείς. Παραστάσεις που μας διευκρινίζουν ποιες από αυτές μπορούμε να προσδοκούμε ότι θεωρούνται αληθείς σε αυτή την πρωταρχική σφαίρα της επαλήθευσης. Και η επιδίωξη τέτοιων παραστάσεων είναι ένα πρότιστο ανθρώπινο καθήκον. Η κατοχή της αληθείας πόρρω απέχει από το να είναι αυτοσκοπός, αποτελεί μόνο ένα προκαταρκτικό μέσο σε σχέση με άλλες ζωτικές ικανοποιήσεις. Εάν χαθώ στο δάσος και κινδυνεύω από αστία και βρω κάτι που μοιάζει με μονοπάτι από όπου περνούν αγελάδες, είναι πρωταρχικής σημασίας να φανταστώ ότι πιθανόν να βρω ένα ανθρώπινο ενδιαίτημα στο τέλος αυτού του μονοπατιού και ότι, αν το ακολουθήσω, μπορώ να σωθώ. Η αληθής σκέψη εδώ είναι χρήσιμη επειδή το στίτι, που αποτελεί το αντικείμενό της, είναι χρήσιμο. Επομένως η πρακτική αξία αληθών παραστάσεων προέρχεται πρωταρχικά από την πρακτική σημασία των αντικειμένων τους για εμάς. Στην πραγματικότητα, τα αντικείμενά τους δεν είναι

πάντοτε σημαντικά. Σε άλλη περίπτωση το στίτι δεν έχει καμία χρησιμότητα. Και σε αυτή την περίπτωση, η παράστασή μου γι' αυτό, όσο κι αν είναι επαληθεύσιμη, είναι από πρακτική άποψη μη σχετική και θα ήταν καλύτερο να παραμείνει άδηλη. Εντούτοις, από τη στιγμή που σχεδόν κάθε αντικείμενο ενδέχεται μια μέρα να καταστεί έστω και προσωρινά σημαντικό, το πλεονέκτημα να έχεις ένα γενικό απόθεμα επιπλέον αληθειών, δηλαδή παραστάσεων που θα είναι αληθείς απλώς και μόνο σε πιθανές καταστάσεις, είναι προφανές. Σωρεύουμε αυτές τις επιπλέον αληθείες στη μνήμη μας, και με το πλεόνασμα πληρούμε τα εγχειρίδια αναφοράς μας. Κάθε φορά που μια τέτοια αλήθεια καθίσταται, από πρακτική άποψη, σχετική με μια από τις επείγουσες καταστάσεις που αντιμετωπίζουμε, ανασύρεται από τον χώρο αποθήκευσης, για να λειτουργήσει στον κόσμο, και η πίστη μας σε αυτήν καθίσταται ενεργή. Μπορείτε να πείτε επομένως σχετικά με αυτήν ή ότι «είναι χρήσιμη επειδή είναι αληθής» ή ότι «είναι αληθής επειδή είναι χρήσιμη». Και οι δύο αυτές φράσεις σημαίνουν ακριβώς το ίδιο πράγμα, συγκεριμένα ότι εδώ υπάρχει μια παράσταση που μπορεί εκπληρωθεί και να επαληθευτεί. «Αλήθεια» είναι το όνομα για οποιαδήποτε παράσταση θέτει τη διαδικασία επαλήθευσης σε κίνηση (χρήσιμη) είναι το όνομα για την ολοκληρωμένη λειτουργία της στην εμπειρία. Οι αληθείς παραστάσεις δεν θα πρέπει ποτέ να θεωρούνται απομονωμένες ή να αποκτούν ένα γενικό όνομα, και ιδιαίτερα ένα όνομα που να υποδηλώνει αξία, εκτός εάν έχουν υπάρξει χρήσιμες εξαρτήσεις.

Από αυτή την απλή διαδικασία ο πραγματισμός αντλεί τη γενική έννοιά του περί αλήθειας ως κάτι ουσιωδώς συνδεδεμένο με τον τρόπο με τον οποίο μια χρονική στιγμή της εμπειρίας μας μπορεί να μας οδηγήσει σε άλλες χρονικές στιγμές, τις οποίες αξίζει να τις διεξεύλθει κανείς. Πρωταρχικά και στο επίπεδο του κοινού νου, η αλήθεια μιας νοητικής κατάστασης σημαίνει τη λειτουργία μιας καθοδήγησης που έχει αξία. Όταν μια στιγμή στην εμπειρία μας, οποιαδήποτε είδους, μας εμπνέει μια σκέψη που είναι αληθής, αυτό σημαίνει ότι, αργά ή γρήγορα, καταδιόμαστε, πάλι μέσω της καθοδήγησης αυτής της σκέψης, στα επιμέρους στοιχεία αυτής της εμπειρίας και προβαίνουμε σε επωφελείς συνδέσεις με αυτά. Αυτή είναι μια αρκετά ασήφης διατύπωση, αλλά σας παρακαλώ να τη συρραφήσετε, γιατί είναι ουσιώδης.

Η εμπειρία μας, στο μεταξύ, καταλύζεται από κανονικότητες. Ένα τμήμα της μπορεί να μας προειδοποιήσει να αναμένουμε ένα άλλο τμήμα, μπορεί να «αποβλέπει προς» ή (να είναι σημαντικό για) αυτό το απώτερο αντικείμενο. Η έλευση ενός αντικείμενου είναι η επαλήθευση της σημασίας του. Η αλήθεια, που σε αυτές τις περιπτώσεις δεν σημαίνει τίποτε άλλο παρά τελική επαλήθευση, είναι εμφανώς ασύμβατη με την εκκεντρικότητα από μέρος μας. Αλίμονο σε αυτόν του οποίου οιπίστεις λυιδορούν την τάξη που οι πραγματικότητες ακολουθούν στην εμπειρία του: θα τον οδηγήσουν είτε στο πουθενά είτε στο να κάνει ψευδείς συνδέσεις.

Με τους όρους (πραγματικότητες) ή «αντικείμενα»

εδώ εννοούμε είτε πράγματα του κοινού νου είτε σχέσεις του κοινού νου, όπως ημερομηνίες, τόπους, αποστάσεις, είδη, δραστηριότητες. Ακολουθώντας τη νοητική εικόνα ενός σπιτιού στο τέλος ενός μονοπατιού, καταλήγουμε, στην πραγματικότητα, να δούμε το σπίτι, δηλαδή αποκτούμε μια πλήρη επαλήθευση της εικόνας. Τέτοιου είδους απλά και πλήρως επαληθεύσιμες καθοδηγήσεις είναι σίγουρα τα αρχέτυπα και τα πρωτότυπα της διαδικασίας έρευνας αλήθειας. Η εμπειρία προσφέρει πράγματι άλλες μορφές διαδικασίας έρευνας αλήθειας, αλλά όλες νοούνται σαν να αποτελούν πρωταρχικές επαληθεύσεις, που συλλαμβάνονται, πολλαπλασιάζονται ή υποκαθιστούν η μια την άλλη.

Πάρτε, για παράδειγμα, αυτό εκεί το αντικείμενο στον τοίχο. Εσείς κι εγώ θεωρούμε ότι είναι ένα (ρολόι), αν και κανείς από εμάς δεν έχει δει τους κρυμμένους μηχανισμούς που το καθιστούν τέτοιο. Επιτρέψτε με στην ιδέα μας να θεωρείται αληθής χωρίς να αποπειρόμαστε να την επιβεβαιώσουμε. Εάν (αλήθεια) σημαίνει ουσιαστικά διαδικασία επαλήθευσης, μήπως θα πρέπει να αποκαλούμε τέτοιου είδους μη επαληθευμένες αλήθειες, όπως αυτήν, ανεπιτυχείς; Όχι, γιατί διαμορφώνουν τον απείρως μεγάλο αριθμό αληθειών με τις οποίες ζούμε. Οι έμμεσες, όπως και οι άμεσες επαληθεύσεις, είναι επαρκώς αποδεκτές. Εκεί όπου οι περιστασιακές αποδείξεις είναι επαρκείς, μπορούμε να προχωρήσουμε χωρίς να είμαστε οι ίδιοι αυτόπτες. Όπως ακριβώς υποθέτουμε εδώ ότι η Ιαπωνία υπάρχει χωρίς να έχουμε ποτέ πάει εκεί, επειδή λειτουργεί το να νομμε κάτι τέτοιο, ό,τι γνωρίζουμε βρίσκεται σε αγα-

στή συνεργασία με την πίστη μας και τίποτε δεν συγροῦνται με αυτήν, έτσι υποθέτουμε ότι κι αυτό το πράγμα είναι ρολόι. Το χρησιμοποιούμε ως ρολόι, ρυθμίζοντας με αυτό τη διάρκεια της διάλεξης. Η επαλήθευση της υπόθεσης εδώ σημαίνει ότι δεν μας οδηγεί σε σύγχυση ή αντίφαση. Η εν δυνάμει επαλήθευση των τροχών και των βαρών και του εκκρεμούς είναι κατ'ουσίαν επαλήθευση. Γιατί, για κάθε διαδικασία εύρεσης αλήθειας που ολοκληρώνεται, υπάρχουν στη ζωή μας χιλιάδες άλλες που λειτουργούν εν τω γίγνεσθαι. Μας στρέφουν προς την κατεύθυνση της άμεσης επαλήθευσης, μας οδηγούν στον περιβάλλοντα χώρο των αντικειμένων στα οποία αποβλέπουν και κατόπιν, εάν όλα εξελίσσονται αρμονικά, είμαστε τόσο βέβαιοι ότι η επαλήθευση είναι δυνατή, που την παραλείπουμε και συνήθως αυτές οι αλήθειες δικαιολογούνται από όλα όσα συμβαίνουν.

Η αλήθεια, ως επί το πλείστον, ενδυναμεί σε ένα αξιόπιστο σύστημα. Οι σκέψεις και οι πίστεις μας επικυρώνονται για όσο διάστημα τίποτε δεν τις αντικρούει, όπως ακριβώς τα χερτονομίσματα είναι έγκυρα για όσον καιρό κανείς δεν τα αποσύρει. Αλλά όλο αυτό το σύστημα αναφέρεται σε άμεσες επαληθεύσεις, χωρίς τις οποίες το οικονομικό σύστημα καταρρέει, όπως ένα οικονομικό σύστημα καταρρέει χωρίς κάποια ρευστότητα χρημάτων. Αποδέχσαι την επαλήθευσή μου για ένα πράγμα, κι εγώ τη δική σου για ένα άλλο. Συναλλασσόμαστε ο ένας την αλήθεια του άλλου. Αλλά οι πίστεις που επαληθεύονται ειδικότερα από κάποιον αποτελούν τα ερείσματα ολόκληρης της υπερδομής.

Άλλος ένας σπουδαίος λόγος, εκτός από την οικονομία χρόνου, να απέχουμε από την πλήρη επαλήθευση στην καθημερινή ζωή είναι ότι όλα τα πράγματα υπάρχουν σε είδη και όχι μεμονωμένα. Ο κόσμος μας είναι θεμελιωμένος άπαξ διά παντός να διαθέτει αυτή την ιδιαιτερότητα. Επομένως, όταν έχουμε μια φορά επαλήθεύσει άμεσα τις παραστάσεις μας σχετικά με ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα κάποιου είδους, θεωρούμε ότι είμαστε ελεύθεροι να τις εφαρμόσουμε σε άλλα δείγματα χωρίς επαλήθευση. Ένας νους που καθ'έξιν διακρίνει το είδος του πράγματος εμπρός του και ενεργεί άμεσα με τον νόμο του είδους χωρίς να περιμένει να τον επαληθεύσει, θα ένας (αληθής) νους στις ενεργήτα εννιά από τις εκατό περιπτώσεις, γεγονός που αποδεικνύεται από το ότι η συμπεριφορά του ταιριάζει σε ό,τι συναντά και δεν επιδέχεται αναίρεση.

Οι εμμέσως ή μόνο εν δυνάμει επαληθεύσιμες διαδικασίες μπορεί επομένως να είναι αληθείς, όπως και οι πλήρως επαληθεύσιμες. Λειτουργούν όπως και οι αληθείς διαδικασίες, μας παρέχουν τα ίδια πλεονεκτήματα και αξιώνουν την αναγκόρισή μας για τους ίδιους λόγους. Όλα αυτά συμβαίνουν στο επίπεδο του κοινού νου για τα πράγματα, όταν αυτά εξετάζονται κατά μόνας.

Αλλά τα ζητήματα που αφορούν γεγονότα δεν αποτελούν το μόνο απόθεμα με το οποίο συναλλασσόμαστε. Σχέσεις ανάμεσα σε αμιγώς νοητικές παραστάσεις διαμορφώνουν μια άλλη σφαίρα, όπου λαμβάνουν χώρα

αληθείς και ψευδείς παραστάσεις, κι εδώ οι πίστεις είναι απόλυτες ή δεν υπόκεινται σε προϋποθέσεις. Όταν είναι αληθείς, φέρουν το όνομα είτε ορισμών είτε αρχών. Είναι είτε μια αρχή είτε ένας ορισμός ότι 1 και 1 κάνει 2, ότι 2 και 1 κάνει 3, κ.ο.κ., ότι αυτό το λευκό χρώμα διαφέρει λιγότερο από το γκρι από όσο από το μαύρο, ότι, όταν η αιτία αρχίζει να δρα, ξεκινά και το αποτέλεσμα. Τέτοιου είδους προτάσεις ισχύουν για όλα τα δυνατά «ένα», για όλα τα αντιληπτά «λευκά», «γκρι» και «αιτίες». Τα αντικείμενα εδώ αποτελούν νοητικά αντικείμενα. Οι σχέσεις τους είναι αντιληπτικά εμφανείς με την πρώτη ματιά, και δεν είναι αναγκαία η επαλήθευση μέσω των αισθήσεων. Επιπλέον, αν είναι μία φορά αληθείς, είναι πάντοτε αληθείς σε σχέση με τα ίδια αυτά νοητικά αντικείμενα. Η αλήθεια έχει εδώ ένα «αιώνιο» χαρακτήρα. Εάν βρείτε κάπου ένα συγκεκριμένο πράγμα που να είναι «ένα» ή «λευκό» ή «γκρι» ή «αποτέλεσμα», τότε οι αρχές σας θα εφαρμοζονται σε αυτό εις το διηνεκές. Δεν είναι παρά μια περίπτωση στην οποία επιβεβαιώνουμε το είδος του πράγματος και κατόπιν εφαρμόζουμε τον νόμο αυτού του είδους στο συγκεκριμένο αντικείμενο. Είστε σίγουροι ότι αποκτάτε την αλήθεια χωρίς να κάνετε τίποτε άλλο παρά να ονομάσετε το είδος με τον σωστό τρόπο, επειδή οι νοητικές σχέσεις ισχύουν για όλα τα πράγματα αυτού του είδους ανεξαιρέτως. Ωστόσο, εάν, από την άλλη, αποτύχετε να βρείτε επακριβώς την αλήθεια, θα μπορούσατε να ισχυριστείτε ότι είχατε ταξινομήσει τα πραγματικά σας αντικείμενα με εσφαλμένο τρόπο.

Σε αυτό το πεδίο, των νοητικών σχέσεων, η αλήθεια για ακόμη μια φορά αποτελεί μια σχέση καθοδήγησης. Συσχετίζουμε μια αφηρημένη παράσταση με μια άλλη, μορφοποιώντας τελικά ευρεία συστήματα λογικής και μαθηματικής αλήθειας με τους αντίστοιχους όρους υπό τους οποίους ταξινομούνται τα αισθητά γεγονότα της εμπειρίας, με τρόπο ώστε οι αιώνιες αλήθειες μας να ισχύουν εξίσου και για τις πραγματικότητες. Αυτή η σύζευξη γεγονότος και θεωρίας είναι απεριόριστα παραγωγική. Ό,τι λέμε είναι ήδη αληθές χωρίς ιδιαίτερη επαλήθευση, εάν έχουμε ταξινομήσει τα αντικείμενά μας με τον σωστό τρόπο. Το τυποποιημένο ιδεατό μας πλαίσιο για όλα τα είδη των δυνατών αντικειμένων προκύπτει από την ίδια τη δομή της σκέψης μας. Δεν μπορούμε πλέον να λειτουργούμε επιτόλεια με αυτές τις αφηρημένες σχέσεις, όπως με τις αισθητηριακές μας εμπειρίες. Μας επιβάλλονται και πρέπει να τις μεταχειριζόμαστε με συνέπεια, είτε μας αρέσουν τα αποτελέσματα είτε όχι. Οι κανόνες της πρόσθεσης εφαρμόζονται με τον ίδιο αυστηρό τρόπο τόσο στις οφειλές μας όσο και στα έσοδά μας. Το εκατοστό δεκαδικό του π, του λόγου της περιφέρειας προς τη διάμετρο, καθορίζεται τώρα με ιδεατό τρόπο, παρ' ότι μπορεί κανείς να μην το έχει υπολογίσει. Εάν ποτέ χρειαζόμασταν το νομmero για έναν πραγματικό κύκλο, θα έπρεπε να μας είχε δοθεί με τον ορθό τρόπο, υπολογιζόμενο με τους συνήθεις κανόνες, επειδή ανήκει στο ίδιο είδος αλήθειας το οποίο σε όλες τις περιπτώσεις αυτοί οι κανόνες υπολογίζουν.

Ο νους μας βρίσκειται παγιδευμένος ανάμεσα στις

αναγκαιότητες της αισθητής και της ιδεατής τάξης πραγμάτων. Οι παραστάσεις μας πρέπει να συμφωνούν με τις πραγματικότητες, είτε αυτές είναι συγκεκριμένες είτε αφηρημένες, είτε είναι γεγονότα είτε αφχές, διαφορετικά ελλοχεύει ο κίνδυνος αιώνιας ασυνέπειας και σύγχυσης.

Μέχρι εδώ οι νοησιογράτες δεν μπορούν να εγείρουν καμία διαμαρτυρία. Μπορούν μόνο να πουν ότι μάλις και μετά βίας έχουμε αγγίξει την ουσία του ζητήματος.

Επομένως, πραγματικότητες σημαίνουν είτε τα συγκεκριμένα γεγονότα είτε τα αφηρημένα είδη πραγμάτων και τις σχέσεις ανάμεσά τους που γίνονται αντιληπτές μέσω της εποπτείας. Επιπλέον σημαίνουν, ως πράγματα τα οποία οι νέες μας παραστάσεις πρέπει επίσης να λαμβάνουν υπόψη, το σύνολο του σώματος των άλλων αληθειών που ήδη κατέχουμε. Αλλά τι σημαίνει άραγε συμφωνία με αυτή την τριμερή πραγματικότητα, για να χρησιμοποιήσω πάλι τον τρέχοντα ορισμό;

Εδώ είναι που ο πραγματισμός και η νοησιοκρατία αρχίζουν να διαφοροποιούνται. Κατ' αρχάς, το να υπάρχει συμφωνία σημαίνει, αναμφίβολα, αντίγραφή, αλλά είδαμε ότι και μόνο η λέξη «ρολόι» θα αρκούσε αντί για μια νοητική εικόνα του μηχανισμού του, και για πολλές πραγματικότητες οι παραστάσεις μας μπορούν να είναι μόνο σύμβολα και όχι αντίγραφα. «Παρελθόν χρόνος», «ισχύς», «δεκτικότητα» – πώς μπορεί ο νους μας να αντιγράψει τέτοιου είδους πραγματικότητες;

Το να συμφωνεί κάτι, υπό μια ευρεία έννοια, με μια πραγματικότητα μπορεί μόνο να σημαίνει ότι καθοδηγούμαστε κατευθείαν σε αυτήν ή κάπου κοντά της, ή ότι ερχόμαστε σε λειτουργική επαφή με αυτήν, ώστε να διαχειριζόμαστε είτε αυτήν είτε κάτι που συνδέεται με αυτήν με καλύτερο τρόπο από όσο εάν ήμασταν σε ασυμφωνία. Με καλύτερο τρόπο είτε διανοητικά είτε πρακτικά! Και συχνά συμφωνία σημαίνει μόνο το αρνητικό γεγονός ότι τίποτε αντιφατικό από αυτό το τμήμα της πραγματικότητας δεν εμπλέκεται με τον τρόπο με τον οποίο οι παραστάσεις μας μας καθοηγούν κάτω αλλού. Το να αντιγράψουμε μια πραγματικότητα είναι πράγματι ένας πολύ σημαντικός τρόπος να συμφωνούμε με αυτήν, αλλά πόρρω απέχει από το να είναι και ουσιώδης. Το ουσιώδες είναι η διαδικασία της καθοδηγησης. Κάθε παράσταση που μας βοηθάει να συνδιαλλαγούμε, είτε σε πρακτικό είτε σε διανοητικό επίπεδο, με την πραγματικότητα ή με όσα ανήκουν σε αυτήν, που δεν μας οδηγεί σε συγχύσεις αλλά ταιριάζει και προσαρμόζει τη ζωή μας στο σύνολο της πραγματικότητας, θα συμφωνεί επαρκώς ώστε να ικανοποιεί αυτή την απαίτηση. Θα αληθεύει γι' αυτή την πραγματικότητα.

Επομένως τα ονόματα είναι τόσο αληθή ή ψευδή όσο και οι καθορισμένες νοητικές εικόνες. Θεμελιώνουν παρόμοιες διαδικασίες επαλήθευσης και οδηγούν σε απολύτως ισοδύναμα πρακτικά αποτελέσματα.

Όλη η ανθρωπινή σκέψη αποτελεί αντικείμενο έλλογης διαπραγματεύσης. Αναλλάσσουμε παραστάσεις, δανείζουμε και δανειζόμαστε επαληθεύσεις, τις οποίες αποκτούμε μέσω κοινωνικής επαφής. Κατ' αυτό τον

τρόπο το σύνολο της αλήθειας οικοδομείται προφορικά, συσσωρεύεται και καθίσταται διαθέσιμο στον καθένα. Επομένως πρέπει να μιλάμε με συνέπεια, όπως ακριβώς πρέπει και να σκεφτόμαστε, γιατί και στην ομιλία και στη σκέψη έχουμε να κάνουμε με είδη. Τα ονόματα είναι αυθαίρετα, αλλά, από τη στιγμή που γίνονται κατονομά, πρέπει να διατηρούνται. Δεν θα πρέπει τώρα να αποκαλούμε τον Άβελ «Κάιν» ή τον Κάιν «Άβελ». Εάν κάνουμε κάτι τέτοιο, απομακρυνόμαστε από όλο το βιβλίο της Γένεσης και όλες τις συνδέσεις του με το σύμπαν του λόγου και των γεγονότων μέχρι σήμερα. Εξοβελίζουμε τον εαυτό μας από κάθε αλήθεια που το σύνολο του λόγου και των γεγονότων ενδέχεται να ενσωματώνει.

Η συντριπτική πλειονότητα των αληθών μας παραστάσεων δεν επιδέχεται άμεση ή αυτοπρόσωπη επαλήθευση, ιδιαίτερα εκείνες του παρελθόντος, όπως για παράδειγμα του Κάιν και του Άβελ. Η ροή του χρόνου μπορεί να αναπλάσσει μόνο προφορικά ή να επαληθευτεί έμμεσα, μέσω συνέχειας στο παρόν ή επιδράσεων που το παρελθόν επιφύλασσει. Μόνο όταν συμφωνούν με αυτές τις γλωσσικές εκφορές και επιδράσεις μπορούμε να γνωρίζουμε ότι οι παραστάσεις μας που αφορούν το παρελθόν είναι αληθείς. Όσο αληθές ήταν το παρελθόν καθενός τόσο αληθές ήταν και ο Ιούλιος Καίσαρας, τόσο αληθές ήταν τα προκατακλυσιμιαία τέρατα, καθένα στον χώρο και τον χρόνο του. Το ότι το παρελθόν ήταν καθεαυτό αληθές το εγγράφεται η συνοχή του με ό,τι είναι παρόν. Αν το παρόν είναι αληθές, το ίδιο θα ισχύει και για το παρελθόν.

Επομένως η συμφωνία αποδεικνύεται ότι είναι ουσιαστικά μια υπόθεση καθοδήγησης – καθοδήγηση που είναι χρήσιμη επειδή αφορά περιοχές που περιλαμβάνουν αντικείμενα τα οποία είναι σημαντικά. Οι αληθείς παραστάσεις μάς οδηγούν σε χρήσιμες γλωσσικές και εννοιολογικές περιοχές, όπως επίσης και σε χρήσιμους αισθητούς προορισμούς. Μας οδηγούν στη συνέπεια, τη σταθερότητα και τη συνεχή ανθρώπινη επαφή, και μας απομακρύνουν από την εκκεντρικότητα και την απομόνωση, την άσκοπη και άγονη σκέψη. Η αβίαστη ροή της διαδικασίας της καθοδήγησης, η γενική της αποδέσμευση από τη σύγκρουση και την αντίφαση, θεωρείται η έμμεση επαλήθευσή της. Αλλά όλοι οι δρόμοι οδηγούν στη Ρώμη, και εντέλει όλες οι διαδικασίες αλήθειας πρέπει να οδηγούν κάπου, ενώπιόνάμεσα επαληθεύσιμων, αισθητών εμπειριών, από όπου οι παραστάσεις μας έχουν αντιγραφεί.

Αυτός είναι ο χαλαρός τρόπος με τον οποίο ο πραγματιστής ερμηνεύει τη λέξη (συμφωνία). Τη μεταχειρίζεται, στο σύνολό της, με πρακτικό τρόπο και της επιτρέπει να καλύπτει κάθε διαδικασία αναγωγής, από μια παρούσα παράσταση έως έναν μελλοντικό προορισμό, υπό τη μόνη προϋπόθεση να λειτουργεί αποδοτικά. Μόνο τότε οι επιστημονικές παραστάσεις που υπερβαίνουν, ως συνήθως, τον κοινό νομο μπορεί να θεωρηθεί ότι συμφωνούν με τις πραγματικότητες τους. Είναι, όπως έχω ήδη αναφέρει, σαν πραγματικότητα να ήταν φτιαγμένη από αιθέρα, άτομα ή ηλεκτρόνια, χωρίς να αποδίδουμε όμως σε αυτές τις έννοιες κυριολεκτική σημασία. Ο όρος «ενέργεια» ούτε καν υποτίθεται ότι

σημαίνει κάτι αντικειμενικό! Είναι μόνο ένας τρόπος να μετράμε την επιφάνεια των φαινομένων, ώστε να συγκεντρώσουμε τις αλλαγές τους σε έναν απλό τύπο.

Ωστόσο, κατά την επιλογή αυτών των τύπων που αποτελούν ανθρώπινες κατασκευές δεν μπορούμε χωρίς συνέπειες να λειτουργούμε ευκαιριακά, όπως δεν μπορούμε να λειτουργούμε ευκαιριακά και στο πρακτικό επίπεδο του κοινού νου. Πρέπει να βρούμε μια θεωρία που θα λειτουργεί, και αυτό είναι κάτι εξαιρετικά δύσκολο, επειδή η θεωρία μας πρέπει να διαμεσολαβεί ανάμεσα σε όλες τις προγενέστερες αλήθειες και σε συγκεκριμένους νέες εμπειρίες. Πρέπει να διαταράσσει όσο το δυνατόν λιγότερο τον κοινό νου και τις προγενέστερες πίστεις και πρέπει να οδηγεί σε κάποιον απτό προορισμό ή σε κάτι που να μπορεί επακριβώς να επαληθευτεί. Το να (ιλιουργεί) σημαίνει εξίσου αυτά τα δύο πράγματα: και η πίσση είναι τόσο μεγάλη, που δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου χώρος για κάποια υπόθεση. Οι θεωρίες μας είναι τόσο παγιωμένες και ελεγχόμενες όσο τίποτε άλλο. Εντούτοις ορισμένες φορές εναλλακτικοί θεωρητικοί τύποι είναι εξίσου συμβατοί με όλες τις αλήθειες που γνωρίζουμε, και τότε επιλέγουμε ανάμεσά τους στη βάση υποκειμενικών λόγων. Επιλέγουμε το είδος της θεωρίας προς το οποίο διατηρούμε ήδη μια συμπάθεια, με βάση την καλαισθησία ή την οικονομία. Ο Κλερκ Μάξουελ αναφέρει κάπου ότι θα σήμαινε «φτωχό επιστημονικό γούστο» το να διαλέξουμε την πιο πολύπλοκη από δύο εξίσου επαρκώς τεκμηριωμένες θεωρήσεις, και όλοι θα συμφωνούσαν μαζί του. Η αλήθεια στην επιστήμη είναι αυτό που

μας παρέχει τον μεγαλύτερο δυνατό αριθμό ικανοποιήσεων, του γούστου συμπεριλαμβανομένου, αλλά η συνέπεια τόσο με τις προγενέστερες αλήθειες όσο και με τα νεότευκτα γεγονότα αποτελεί την πιο επιτακτική απαίτηση.

Σας έχω οδηγήσει σε μια πολύ αμμώδη έρημο. Αλλά τώρα αρχίζουμε να γευόμαστε το γάλα από τις καρύδες, εάν μου επιτρέψετε να χρησιμοποιήσω μια τόσο λαϊκή έκφραση. Οι ορθολογιστές επικριτές μας έχουν ήδη εξαντλήσει τα πυρά τους, και η απάντησή μας θα μας μεταφέρει έξω από αυτή την άυδρη περιούχη, σε μια πλήρη θέαση μιας μνημειώδους εναλλακτικής φιλοσοφικής απόψης.

Η θεώρησή μας περί αλήθειας είναι μια θεώρηση αληθειών στον πληθυντικό και διαδικασίων καθοδηγήσης που γίνονται αντιληπτές in rebus² και έχουν από κοινού μόνο αυτή την ποιότητα, ότι δηλαδή αποδίδουν. Αποδίδουν με το να μας καθοδηγούν προς ή έναντι κάποιου τμήματος ενός συστήματος που υπεισέρχεται σε πολλά σημεία εντός των αισθητηριακών ενεργημάτων, που ενδέχεται να τα αντιγράψουμε νοητικά ή όχι, αλλά με τα οποία βρισκόμαστε, σε κάθε περίπτωση, σε ένα είδος συνδιαλλαγής, που με ασάφεια υποστημάινεται ως επαλήθευση. Η αλήθεια για εμάς είναι απλώς ένα συλλογικό όνομα για τις διαδικασίες επαλήθευσης, όπως ακριβώς η υγεία, ο πλούτος, η δύναμη κ.ο.κ. αποτελούν

2. Στα πράγματα (ισπ.). (Σ.τ.μ.)

ονόματα για άλλες διεργασίες οι οποίες συνδέονται με τη ζωή και τις οποίες εξίσου επιδιώκουμε επειδή αποδίδει το να τις επιδιώκει κανείς. Η αλήθεια αποκτάται, όπως ακριβώς αποκτάται η υγεία, ο πλούτος και η δύναμη στη διάρκεια της εμπειρίας μας.

Εδώ ο ορθολογισμός ακαριαία στρέφει τα πυρά του εναντίον μας. Μπορώ να φανταστώ έναν ορθολογιστή να μιλά περίπου έτσι:

«Η αλήθεια δεν αποκτάται», θα έλεγε, «επιτυγχάνεται με απόλυτο τρόπο, καθώς είναι μια μοναδική σχέση που δεν συνοδεύεται από καμιά διεργασία, αλλά στοχεύει άμεσα στον πυρήνα της εμπειρίας και εντοπίζει κάθε φορά την πραγματικότητα της. Η πίστη μας ότι αυτό το πράγμα στον τόχο είναι ένα ρολόι είναι ήδη αληθής, μολονότι κανείς σε ολόκληρη την ιστορία του κόσμου δεν θα μπορούσε να την επαληθεύσει. Και μόνη η ποιότητα που ενυπάρχει σε αυτή την υπερβατική σχέση καθιστά κάθε σκέψη που την κατέχει αληθή, ανεξάρτητα από το εάν υπάρχει ή όχι επαληθευση. Εσείς οι πραγματιστές βάζετε το κάρο μπροστά από το άλογο με το να συνδέετε την αλήθεια με τις διαδικασίες επαληθευσης. Αποτελούν απλώς σημάδια της ύπαρξής της, έναν ελλιπή τρόπο για να επιβεβαιώσουμε εκ των υστέρων ποιες από τις παραστάσεις μας κατέχουν ήδη αυτήν τη θαυμαστή ποιότητα. Η ποιότητα καθεαυτήν είναι άχρονη, όπως όλες οι υποστάσεις και οι φύσεις. Οι σκέψεις μετέχουν σε αυτήν άμεσα, όπως μετέχουν στο ψεύδος ή την αστοχία. Δεν μπορεί να αναλυθεί σε πραγματιστικές συνθέσεις».

Το σύνολο της ευλογόφάνειας αυτών των ορθολογι-

στικών παρατηρήσεων οφείλεται στο γεγονός ότι τους αποδίδουμε υπέρμετρη προσοχή. Συγκεκριμένα, στον κόσμο μας, ο οποίος είναι γεμάτος, όπως γνωρίζουμε, από πράγματα παρόμοιου είδους, συνδεδεμένα με παρόμοιο τρόπο, η μια επαληθευση οδηγεί σε άλλες του ίδιου είδους, και μια σημαντική χρήση τού να γνωρίζουμε πράγματα είναι ότι μας οδηγούν όχι τόσο στα ίδια όσο σε αυτά με τα οποία συνδέονται, ιδιαίτερα στο να μιλάμε γι' αυτά. Επομένως η ποιότητα της αλήθειας που επιτυγχάνεται ante rem³ σημαίνει, από τη σκοπιά του πραγματισμού, το γεγονός ότι σε έναν τέτοιο κόσμο οι αναρίθμητες παραστάσεις λειτουργούν καλύτερα μέσω έμμεσης ή δυνατής παρά μέσω άμεσης και πραγματικής επαληθευσής τους. Η αλήθεια ante rem σημαίνει μόνο επαληθευσιμότητα, σε αυτή την περίπτωση. Ή, για να το θέσουμε διαφορετικά, έχουμε να κάνουμε με το συνηθισμένο ορθολογιστικό τέχνασμα του να μεταχειρίζεται κανείς το όνομα μιας συγκεκριμένης φαινομενικής πραγματικότητας σαν ανεξάρτητη προγενέστερη οντότητα, και να την τοποθετεί πίσω από την πραγματικότητά, ως την εξήγησή της. Ο καθηρητής *Μαχ* παραθέτει κάπου ένα επίγραμμα του Λέσσιγκ:⁴

Λέει ο μικρός Χανς στον ξάδελφό του Φριτς
«Γιατί, ξάδελφε Φριτς, να συμβαίνει

3. Πριν από το πράγμα (λατ.). (Σ.τ.μ.)

4. Το επίγραμμα προέρχεται από τον Γερμανό δραματουργό και κριτικό Gotthold Ephraim Lessing (1729-1781) και αναφέρεται από τον *Μαχ* στο έργο του *Η ιστορία και η καταγωγή της αρχής της μετατροπής του έργου*. (Σ.τ.μ.)

οι πλουσιότεροι στον κόσμο να έχουν το περισσότερο χρυσάφι;»

Ο μικρός Χανς εδώ μεταχειρίζεται την έννοια (πλούτος) σαν κάτι διαφορετικό από τα γεγονότα που δηλώνουν ότι ένας άνθρωπος είναι πλούσιος. Η λέξη προηγείται αυτών των γεγονότων και τα γεγονότα μόνο συμπτωματικά συμπίπτουν με την ουσιαστική φύση του πλούσιου ανθρώπου.

Στην περίπτωση του (πλούτου), όλοι βλέπουμε την πλάνη. Γνωρίζουμε ότι ο πλούτος δεν είναι παρά ένα όνομα για συγκεκριμένες διαδικασίες που διαδραματίζονται έναν ρόλο στη ζωή κάποιων ανθρώπων, όχι μια φυσική υπεροχή, που απαιτάται μόνο στον Ροκφέλλερ⁵ και στον Κάρνεργι,⁶ αλλά όχι σε όλους τους υπόλοιπους.

Όπως και ο πλούτος, έτσι και η υγεία υπάρχει in rebus. Είναι ένα όνομα για διαδικασίες, όπως είναι η πέψη, η κυκλοφορία, ο ύπνος κ.ο.κ., που εξελίσσονται ικανοποιητικά, αν και σε αυτή την περίπτωση τείνουμε περισσότερο να τη σκεφτόμαστε ως αρχή και να λέμε ότι ένας άνθρωπος χωνεύει και κοιμάται καλά επειδή είναι υγιής.

Με τη «δύναμη» νομίζω ότι είμαστε ακόμη πιο ορθολογιστές και τείνουμε σε μεγάλο βαθμό να τη θεω-

5. Ροκφέλλερ (John Davidson Rockefeller, 1839-1937): Αμερικανός μεγιστάνας του χρηματιστηρίου, της βιομηχανίας και του πετρελαίου. (Σ.τ.μ.)

6. Κάρνεργι (Andrew Carnegie, 1835-1919): Αμερικανός βιομήχανος, σκωτικής καταγωγής, με σημαντικό φιλανθρωπικό έργο στην εποχή του. (Σ.τ.μ.)

ρούμε μια υπεροχή που προϋπάρχει στον άνθρωπο και εξηγεί τις ηράκλειες επιδόσεις των μυών του.

Με την (αλήθεια) οι περισσότεροι άνθρωποι ξεπερνούν εντελώς τα όρια και θεωρούν την ορθολογιστική θεωρήση προφανή. Αλλά στην πραγματικότητα όλες αυτές οι λέξεις είναι ίδιες. Η αλήθεια υπάρχει ante rem τόσο όσο και άλλα πράγματα.

Οι σχολαστικοί, ακολουθώντας τον Αριστοτέλη, έκαναν τη διάκριση ανάμεσα σε έξη και πράττειν. Η υγεία in actu⁷ σημαίνει, ανάμεσα σε άλλα πράγματα, καλό ύπνο και πέψη. Αλλά ένας υγιής άνθρωπος δεν είναι απαραίτητο πάντα να κοιμάται ή να χωνεύει, περισσότερο από όσο είναι απαραίτητο ένας πλούσιος άνθρωπος να διαχειρίζεται πάντοτε χρήματα ή ένας δυνατός άνθρωπος να σηκώνει πάντα βάρη. Όλες αυτές οι ποιότητες δεν υποβιβάζονται στην κατάσταση των «έξων» όταν δεν χρησιμοποιούνται. Με παρόμοιο τρόπο η αλήθεια καθίσταται μια έξη για μερικές από τις παραστάσεις και τις πίστεις μας όταν αυτές απέχουν από τις επαληθευτικές τους δραστηριότητες. Αλλά αυτές οι δραστηριότητες αποτελούν τη βάση και τη συνθήκη για να υπάρχει μια έξη όταν εκείνες δεν ενεργοποιούνται.

(Το αληθές), εν ολίγοις, είναι μόνο υποκατάστατο για τον τρόπο με τον οποίο σκεπτόμαστε, όπως ακριβώς «το σωστό» είναι μόνο ένα υποκατάστατο για τη συμπεριφορά μας. Υποκατάστατο σχεδόν με κάθε τρόπο, σε όλη την πορεία και καθ' όλη τη διάρκεια. Γιατί ό,τι ικανοποιεί άμεσα το σύνολο της προφανούς εμπει-

7. Στην πράξη (λατ.). (Σ.τ.μ.)

ρίας δεν θα ικανοποιεί αναγκαστικά και όλες τις περιπτώσεις εμπειρίες εξίσου ικανοποιητικά. Η εμπειρία, όπως γνωρίζουμε, διαθέτει τρόπους εκτόνωσης και μας κάνει να διορθώνουμε τους παρόντες τύπους μας.

Το «απολύτως» αληθές, με την έννοια αυτού που καμία περαιτέρω εμπειρία δεν θα το μεταβάλλει ποτέ, είναι αυτό το ιδεατό σημείο τομής στο οποίο φαντάζομαστε ότι όλες μας οι προσωρινές αλήθειες μια μέρα θα συρλίνουν. Ταυτίζεται με τον πάνσοφο άνθρωπο και με την απολύτως πλήρη εμπειρία. Κι εάν αυτά τα ιδανικά πραγματοποιούν ποτέ, θα πραγματοποιούν όλα μαζί. Εν τω μεταξύ θα πρέπει να ζήσουμε προς το παρόν με όποια αλήθεια μπορούμε να έχουμε σήμερα, και να είμαστε προετοιμασμένοι αύριο να την αποκαλέσουμε ψεύδος. Η πτολεμαϊκή αστρονομία, ο ευκλείδειος χώρος, η αριστοτελική λογική, η σχολαστική μεταφυσική αποτελούσαν για αιώνες υποκατάστατα, αλλά η ανθρώπινη εμπειρία έχει ξεπεράσει αυτά τα όρια, και τώρα αποκαλούμε αυτά τα πράγματα «αληθή» με μια σχετική έννοια ή «αληθή» εντός συγκεκριμένων ορίων της εμπειρίας. Υπό μια «απόλυτη» έννοια είναι ψευδή, επειδή γνωρίζουμε ότι αυτά τα όρια ήταν συγκυριακά και ενδέχεται να είχαν ξεπεραστεί από θεωρητικούς του παρελθόντος, όπως τώρα από τους σύγχρονους στοχαστές.

Όταν οι νέες εμπειρίες οδηγούν σε αναδρομικές κρίσεις, με τη χρήση του παρελθόντος χρόνου, αυτό που οι κρίσεις εκφέρουν ήταν αληθές, παρ' ότι κανένας στοχαστής του παρελθόντος δεν είχε οδηγηθεί σε αυτό το συμπέρασμα. Ζούμε κοιτάζοντας μπροστά, είχε πει ένας

Δανός στοχαστής,⁸ αλλά κατανοούμε βλέποντας προς τα πίσω. Το παρόν ρίχνει ένα φως προς τα πίσω, στις προηγούμενες διεργασίες που αφορούν τον κόσμο. Μπορεί να υπάρχουν διαδικασίες αλήθειας για όσους συμμέτεχουν σε αυτές, αλλά δεν αφορούν αυτόν που γνωρίζει τι έχει αποκαλυφθεί εκ των υστέρων.

Αυτή η ρυθμιστική έννοια μιας εν δυνάμει καλύτερης αλήθειας, η οποία θα θεμελιωθεί αργότερα και που είναι πιθανόν μια μέρα να θεμελιωθεί απόλυτα και να έχει ικανότητες αναδρομικής νομιμοποίησης, στρέφει το πρόσωπό της, όπως όλες οι πραγματιστικές έννοιες, προς το απτό γεγονός και το μέλλον. Όπως οι εν μέρει αλήθειες, η απόλυτη αλήθεια θα πρέπει να κατασκευαστεί ως μια σχέση ενδεχομενική στην ανάπτυξη του συνόλου της επαληθευτικής εμπειρίας, στην οποία οι εν μέρει αληθείς παραστάσεις συνεισφέρουν όσο τους αναλογεί.

Έγω ήδη επιμεινεί στο γεγονός ότι η αλήθεια, σε μεγάλο βαθμό, κατασκευάζεται από προηγούμενες αλήθειες. Οι εκάστοτεπίστεις των ανθρώπων κάθε στιγμή θεμελιώνονται, ως επί το πλείστον, στην εμπειρία. Αλλά οιπίστεις καθεαυτές αποτελούν τμήματα του συνόλου της εμπειρίας του κόσμου και επομένως καθίστανται υλικό για μελλοντικές διεργασίες θεμελίωσης. Κάθ' όσον πραγματικότητα σημαίνει αντικείμενο εμπειρίας, εξίσου μπορεί να αποτελέσει αποκοτά ο άνθρωπος γι' αυτή και οι αλήθειες που αποκοτά ο άνθρωπος γι' αυ-

8. Εννοεί τον Δανό θεολόγο και φιλόσοφο Κίρκεγκορ (Søren Kierkegaard, 1813-1855). (Σ.τ.μ.)

τήν βρίσκονται αένα σε διαδικασία μεταλλαγής – μεταλλαγή προς έναν καθορισμένο σκοπό-, αλλά εντούτοις μεταλλαγή.

Οι μαθηματικοί μπορούν να επιλύσουν προβλήματα με δύο μεταβλητές. Σύμφωνα με τη νεωτέρω θεωρία, για παράδειγμα, η επιτάχυνση μεταβάλλεται ανάλογα με την απόσταση, αλλά και η απόσταση μεταβάλλεται επίσης από την επιτάχυνση. Στο πεδίο των διαδικασιών αλήθειας τα γεγονότα ανακύπτουν ανεξάρτητα και καθορίζουν τις πίστεις μας προσωρινά. Αλλά αυτές οι πίστεις μάς κάνουν να πράττουμε και, από τη στιγμή που το κάνουμε, εμφανίζουν ή παράγουν νέα γεγονότα, τα οποία επανακαθορίζουν αντίστοιχα τις πίστεις. Επομένως όλη αυτή η δυναμική πορεία της αλήθειας αποτελεί προϋόν μιας διττής επίδρασης. Οι αλήθειες αναδύονται από γεγονότα, αλλά βυθίζονται πάλι σε γεγονότα και προστίθενται σε αυτά, και τα γεγονότα με τη σειρά τους δημιουργούν ή αποκαλύπτουν μια νέα αλήθεια (η λέξη είναι αδιάφορη), και το ίδιο συμβαίνει αέναα. Τα γεγονότα) καθεαυτά, εν τω μεταξύ, δεν είναι αληθή. Απλώς υπάρχουν. Η αλήθεια είναι λειτουργία των πίστσεων, η οποία αρχίζει και σταματά ανάμεσά τους.

Είναι σαν να φτιάχνουμε μια χιονόμπαλα, στην οποία τα παιδιά με το ένα χέρι φέρνουν το χιόνι και διαδοχικά το πιέζουν με το άλλο, και οι δύο αυτές κινήσεις να προσδιορίζουν η μια την άλλη αδιάλειπτα.

Το πιο αποφασιστικό σημείο διαφοράς ανάμεσα στο να είναι κανείς ορθολογιστής και να είναι κανείς πραγμα-

τιστής είναι. Πλήρως αναπτυγμένο ενώπιόν μας. Ο ορθολογισμός θα δεχόταν ότι η εμπειρία μεταβάλλεται, όπως και οι ψυχολογικές μας βειαιώσεις περί αλήθειας. Αλλά ποτέ δεν θα δεχόταν ότι καθεαυτές η πραγματικότητα ή η αλήθεια μπορούν να μεταβληθούν. Ο ορθολογισμός εμμένει στο ότι η πραγματικότητα ενυπάρχει πλήρως και τελειωμένη από καταβολής κόσμου, και η συμφωνία των παραστάσεων μας με αυτήν είναι αυτή η μοναδική μη αναλύσιμη αρετή εντός τους για την οποία έχουμε ήδη μιλήσει. Όσο γι' αυτή την εγγενή τελειότητα, η αλήθεια τους δεν έχει σε τίποτε να κάνει με τις εμπειρίες μας. Δεν προσθέτει τίποτε στο περιεχόμενο της εμπειρίας. Δεν διαφοροποιείται από την ίδια την πραγματικότητα. Είναι επιγινόμενη, αδρανής, στατική, απλώς ένας αναστοχασμός. Δεν υπάρχει, ισχύει ή επισημβιάει, ανήκει σε μια διαφορετική διάσταση από αυτήν είτε των γεγονότων είτε των σχέσεων ανάμεσα σε γεγονότα, ανήκει, εν ολίγοις, στη γνωσιολογική διάσταση – και με αυτήν τη μεγαλόστομη έκφραση ο ορθολογισμός περατώνει τη συζήτηση.

Επομένως, όπως ο πραγματισμός στρέφει το βλέμμα του προς το μέλλον, έτσι και δω ο ορθολογισμός στρέφει πάλι το βλέμμα του προς τα πίσω, σε μια παρελθούσα αιωνιότητα. Ο ορθολογισμός επιστρέφει, όπως πάντοτε συνήθιζε, στις αρχές) και πιστεύει ότι, από τη στιγμή που μια αφαίρεση κατονομάζεται, κατέχουμε μια μαγική λύση.

Η τεράστια σπουδαιότητα, όσον αφορά τις συνέπειες για τη ζωή, αυτής της ριζικής διαφοράς προοπτικής θα γίνει προφανής μόνο στις επόμενες διαλέξεις

μου. Θα ήθελα εν τω μεταξύ να κλείσω αυτήν τη διάλεξη δείχνοντας ότι η μεγαλοπρέπεια του ορθολογισμού δεν τον σώζει από την κενότητα.

Συγκεκριμένα, όταν, αντί να κατηγορούν τον πραγματισμό ότι βεβηλώνει την έννοια της αλήθειας, ζητά κάποιος από τους ορθολογιστές να την ορίσουν οι ίδιοι λέγοντας επακριβώς τι εννοούν με αυτήν, οι μόνες θετικές απόπειρες που μπορώ να σκεφτώ είναι οι εξής δύο:

1. «Η αλήθεια είναι σύστημα προτάσεων οι οποίες έχουν μια απόλυτη αξίωση να αναγνωρίζονται ως έγκυρες».⁹

2. «Η αλήθεια είναι ένα όνομα για όλες εκείνες τις κρίσεις στις οποίες θεωρούμε τον εαυτό μας υποχρεωμένο να προβεί, λόγω ενός είδους επιτακτικού καθήκοντος».¹⁰

Το πρώτο πράγμα που εντυπωσιάζει σε αυτούς τους ορισμούς είναι η ανεκδιήγητη κοινοτοπία τους. Φυσικά είναι απολύτως αληθείς, αλλά και απολύτως ασήμαντοι, μέχρις ότου κάποιος τους πραγματευτεί από τη σκοπιά του πραγματισμού. Τι εννοεί κανείς εδώ με την «αξίωση» ή με το «καθήκον»; Ως ονόματα που συνοψίζουν τους συγκεκριμένους λόγους οι οποίοι εξηγούν ότι το να σκεπτόμαστε με αληθείς τρόπους είναι εξαιρετικά χρήσιμο και αποδοτικό για τους ανθρώπους, δεν

9. A.E. Taylor, *Philosophical Review*, τεύχ. XIV, σ. 288.

10. H. Rickert, *Der Gegenstand der Erkenntnis*, κεφάλαιο σχετικό με «Die Urtheilsnothwendigkeit».

είναι πρόβλημα το να μιλάμε για αξιώσεις του να υπάρχει συμφωνία με την πραγματικότητα και για υποχρεώσεις μας να συμφωνούμε. Συναισθανόμαστε εξίσου τις αξιώσεις και τις υποχρεώσεις, όπως και τους λόγους γι' αυτό.

Αλλά οι ορθολογιστές που μιλούν για αξίωση και υποχρέωση δηλώνουν ρητά ότι αυτά δεν σχετίζονται διόλου με τα πρακτικά μας ενδιαφέροντα ή τους προσωπικούς μας λόγους. Ισχυρίζονται ότι οι λόγοι της συμφωνίας μας αποτελούν ψυχολογικά γεγονότα σχετικά με αυτόν που τους σκέφτεται και με τις ενδεχόμενικότητες της ζωής του. Είναι απλώς η μαρτυρία του, και δεν αποτελούν τμήμα της ίδιας της αλήθειας. Επίσης, ότι η ζωή αυτοπραγματώνεται σε μια αμιγώς λογική ή γνωσιολογική διάσταση, διακριτή από μια ψυχολογική, και ότι οι αξιώσεις της προϋπάρχουν και υπερβαίνουν κάθε είδους προσωπικά κίνητρα. Ακόμη κι εάν ούτε ο άνθρωπος ούτε ο Θεός βεβαίωσαν ποτέ την αλήθεια, εντούτοις η λέξη θα έπρεπε να ορισθεί ως αυτό το οποίο θα έπρεπε να βεβαιωθεί και να αναγνωρισθεί.

Δεν υπήρξε ποτέ πιο ακραίο παράδειγμα παράστασης η οποία, αφού αποσπάστηκε αφαιρετικά από συγκεκριμένα στοιχεία της εμπειρίας, κατόπιν χρησιμοποιήθηκε για να αντικρούσει και να αρνηθεί αυτό από το οποίο αποσπάστηκε.

Η φιλοσοφία και η καθημερινή ζωή είναι γεμάτες παρόμοια παραδείγματα. Η «αισθησιοκρατική πλάνη» έγκειται στο ότι χυνούμε δάκρυα για την αφηρημένη δικαιοσύνη, τη γενναιοδορία, την ομορφιά κ.ο.κ. αλλά ποτέ δεν αναγνωρίζουμε αυτές τις ποιότητες όταν τις

συναντούμε στον δρόμο, επειδή εκεί οι περιστάσεις τις κάνουν χυδαίες. Το ίδιο διάβασα στη βιογραφία ενός επιφανούς ορθολογιστή, που εκδόθηκε ιδιωτικά: «Ήταν παράδοξο που με τέτοιον θαυμασμό για την ομορφιά σε αφηρημένο επίπεδο, ο αδελφός μου δεν έδειχνε κανέναν ενθουσιασμό για την κομψή αρχιτεκτονική, την όμορφη ζωγραφική ή τα λουλούδια». Και στο τελευταίο σχεδόν φιλοσοφικό πόνημα που διάβασα, συνάντησα παραγράφους όπως την ακόλουθη: «Η δικαιοσύνη είναι ιδεατή και μόνο ιδεατή. Ο Λόγος συλλαμβάνει ό,τι πρέπει να υπάρχει, αλλά η εμπειρία αποδεικνύει ότι δεν μπορεί [...] Η αλήθεια, η οποία θα έπρεπε να υπάρχει, δεν μπορεί να υπάρχει [...]. Ο Λόγος παραμορφώνεται στην εμπειρία. Από τη στιγμή που ο Λόγος υπεισέρχεται στην εμπειρία, καθίσταται αντίθετος στον Λόγο».

Η πλάνη του ορθολογιστή εδώ είναι ίδια ακριβώς με αυτήν του αισθησιοκράτη. Και οι δύο εξάγουν μια ποιότητα από τα θαλά επιμέρους στοιχεία της εμπειρίας, και τη θεωρούν τόσο καθαρή, από τη στιγμή που έχει αποσπαστεί, που την αντιπαραβάλλουν με καθαμία από τις επιμέρους περιπτώσεις σαν να ανήκε σε μια αντίθετη και υψηλότερη φύση. Μόνο που δεν είναι αυτή η φύση της. Επαληθεύεται μόνο η φύση των αληθειών που επικυρώνονται. Και είναι αποδοτικό να επικυρώνονται οι παραστάσεις μας. Η υποχρέωσή μας να αναζητήσουμε την αλήθεια είναι μέρος της γενικής μας υποχρέωσης να κάνουμε ό,τι έχει ανταποδοτικότητα. Η ανταπόδοση που μας αποφέρουν οι αληθείς παραστάσεις είναι το μόνο που εξηγεί γιατί έχουμε καθήκον να

τις ακολουθούμε. Η ίδια εξήγηση ισχύει και για τις περιπτώσεις του πλούτου και της υγείας.

Η αλήθεια δεν προβαίνει σε κανένα άλλο είδος αξίωσης και δεν επιβάλλει κανένα άλλο είδος σκέψης από ό,τι η υγεία κι ο πλούτος. Όλες αυτές οι αξιώσεις είναι υπό αίρεση. Τα πραγματικά οφέλη που επιτυγχάνουμε είναι αυτό που εννοούμε όταν αποκαλούμε την επιδίωξη «καθήκον». Στην περίπτωση της αλήθειας, οι μη αληθείς πίστεις μακροπρόθεσμα λειτουργούν τόσο ολέθρια όσο ευεργετικά λειτουργούν και οι αληθείς πίστεις. Μιλώντας αφαιρετικά, μπορούμε να πούμε ότι η ποιότητα (αληθής) καθίσταται απόλυτα πολύτιμη και η ποιότητα (μη αληθής) απόλυτα εξοβελιστέα: Μπορούμε, ανεπιφύλακτα, τη μια να την αποκαλέσουμε καλή και την άλλη κακή. Οφείλουμε επιτακτικά να σκεπτόμαστε το αληθές και να αποφεύγουμε το ψευδές.

Αλλά εάν πραγματευτούμε όλη αυτή την αφαιρετική κυριολεκτικά και την αντιπαραβάλλουμε με το αρχικό της υπόβαθρο στην εμπειρία, βλέπουμε σε τι παράλογη θέση οδηγούμε τον εαυτό μας.

Δεν μπορούμε σε αυτή την περίπτωση να εξελίσσουμε την πραγματική μας σκέψη. Πότε θα αναγνωρίσω αυτή την αλήθεια και πότε εκείνη; Θα είναι η αναγνώριση ηχηρή ή σιωπηρή; Εάν μερικές φορές είναι ηχηρή και μερικές σιωπηρή, τι από τα δύο συμβαίνει τώρα; Πότε μπορεί μια αλήθεια να αποτελέσει λήμμα σε εγκυκλοπαίδεια και πότε είναι μάχη; Πρέπει σταθερά να επαναλαμβάνω την αλήθεια (δύο φορές το δύο κάνει τέσσερα), επειδή αναγνωρίζω την αιώνια αξίωσή της, ή μερικές φορές δεν χρειάζεται; Πρέπει οι σκέψεις μου

να ασχολούνται μέρα και νύχτα με τις προσωπικές μου αμαρτίες και ατέλειες, επειδή αληθινά τις κατέχω, ή μπορώ να τις εξαφανίσω και να τις αγνοήσω, ώστε να αποτελώ μια αξιοπρεπή κοινωνική μονάδα κι όχι μια μάζα γεμάτη νοσηρή μελαγχολία και μετάνοια;

Είναι απολύτως προφανές ότι η υποχρέωσή μας να αναγνωρίζουμε την αλήθεια, μακράν του να είναι απροϋπόβλητη, εξαρτάται σε τρομακτικό βαθμό από προϋποθέσεις. Η Αλήθεια, με κεφαλαίο Α και στον ενικό αριθμό, αξιώνει να αναγνωρίζεται με αφηρημένο τρόπο. Αλλά οι συγκεκριμένες αλήθειες, στον πληθυντικό αριθμό, χρειάζεται να αναγνωρίζονται μόνο όταν η αναγνώρισή τους είναι αποδοτική. Μια αλήθεια πρέπει πάντοτε να προτιμάται από ένα ψεύδος, όταν και τα δύο σχετίζονται με μια κατάσταση· αλλά όταν κανένα από τα δύο δεν σχετίζεται, η αλήθεια, όπως και το ψεύδος, πολύ λίγο αποτελεί καθήκον. Εάν με ρωτήσετε τι ώρα είναι, και σας απαντήσω ότι ζω στον αριθμό 95 της Γκριγκ Στρητ, η απάντησή μου μπορεί πράγματι να είναι αληθής, αλλά δεν καταλαβαίνετε γιατί είναι καθήκον μου να σας την πω. Μια ψεύτικη διεύθυνση θα εξυπηρετούσε το ίδιο.

Με αυτή την αποδοχή, ότι υπάρχουν προϋποθέσεις που περιορίζουν την εφαρμογή της αφηρημένης προστατικής, η πραγματιστική πραγμάτευση της αλήθειας μάς προσφέρεται σε όλη της την πληρότητα. Το καθήκον μας να συμφωνούμε με την πραγματικότητα φαίνεται ότι θεμελιώνεται σε ένα άναρχο πεδίο συγκεκριμένων σκοπιμοτήτων.

Όταν ο Μπέρκλεϊ εξηγούσε τι εννοούν οι άνθρωποι

με την ύλη, οι άνθρωποι θεώρησαν ότι αρνείται την ύπαρξη της ύλης. Όταν τώρα ο Σίλλερ και ο Ντιούι εξήγησαν τι εννοούν οι άνθρωποι με την αλήθεια, κατηγορούνται ότι αγνοούν την ύπαρξή της. Οι επικριτές τους ισχυρίζονται ότι αυτοί οι πραγματιστές καταστρέφουν όλα τα αντικειμενικά πρότυπα και βάζουν στο ίδιο επίπεδο ανοησία και σοφία. Μια δημοφιλής διατύπωσή τους για να περιγράψουν τα δόγματα του Σίλλερ και τα δικά μου είναι ότι είμαστε πρόσωπα που πιστεύουν πως το να λέει κανείς ό,τι θεωρεί ευχάριστο και να το αποκαλεί αυτό αλήθεια εκπληρώνει κάθε πραγματιστική απαίτηση.

Σας αφήνω να κρίνετε αν αυτό δεν είναι μια επαίσχυντη συκοφαντία. Ο πραγματιστής, περισσότερο από κάθε άλλον, βλέπει τον εαυτό του να ασφυκτιά ανάμεσα στο σύνολο των θεμελιωμένων αληθειών που συσσωρεύονται από το παρελθόν και τις πιέσεις του κόσμου της αίσθησης. Ποιος θα αισθανόταν καλά, καθώς θα ένοιωθε την περάστια πίεση του αντικειμενικού ελέγχου υπό την οποία οι νέες μας επιτελούν τις λειτουργίες τους; Ο Έμερσον¹¹ λέει ότι, εάν κάποιος φαντάζεται ότι αυτός ο νόμος είναι χαλαρός, ας τον αφήσουμε μια μέρα να τον υποστεί. Έγουμε πρόσφατα ακούσει πολλά για τις χρήσεις της φαντασίας στην επιστήμη. Είναι

11. Έμερσον (Ralph Waldo Emerson, 1803-1882): Αμερικανός δοκιμιογράφος, ποιητής και φιλόσοφος, κεντρική μορφή του φιλοσοφικού ρεύματος του υπερβατικισμού. Η φιλοσοφία του χαρακτηρίζεται από την πίστη στην εποπτεία ως τον μόνο τρόπο να κατανοήσουμε την πραγματικότητα. (Σ.τ.μ.)

καιρός να επιτρέψουμε τη χρήση λίγης φαντασίας και στη φιλοσοφία. Η απροθυμία κάποιων από τους επικριτές μας να αναγνώσουν κάτι περισσότερο εκτός από την πιο ανόητη από τις δυνατές σημασίες στις θέσεις μας είναι τόσο υποτιμητική για τη φαντασία τους όσο οτιδήποτε άλλο γνωρίζω στην πρόσφατη ιστορία της φιλοσοφίας. Ο Σίλλερ αναφέρει ότι το αληθές είναι αυτό που «λειτουργεί». Αποτέλεσμα, να θεωρείται κάποιος που περιορίζει την επαλήθευση στις πιο ταπεινές υλικές χρήσεις. Ο Ντιούι αναφέρει ότι αλήθεια είναι ό,τι αποφέρει (ωικανοποίηση). Θεωρείται κάποιος που πιστεύει στο να αποκαλούμε αληθές αυτό που, εάν ήταν αληθές, θα ήταν ευχάριστο.

Οι επικριτές μας σίγουρα χρειάζονται περισσότερη φαντασία ως προς την πραγματικότητα. Έχω ειλικρινά αποπειραθεί να επεκτείνω τη δική μου φαντασία και να αναγνώσω την καλύτερη δυνατή σημασία στην ορθολογιστική θεώρηση, αλλά πρέπει να ομολογήσω ότι εξακολουθεί να με μπερδεύει απόλυτα. Η έννοια μιας πραγματικότητας που απαιτεί να συμφωνούμε μαζί της χωρίς κανέναν λόγο παρά απλώς επειδή η αξίωσή της είναι «απρϋπόθετη» ή (υπερβατική) είναι κάτι με το οποίο δεν μπορώ να βγάλω άκρη. Προσπαθώ να φανταστώ τον εαυτό μου ως τη μόνη πραγματικότητα στον κόσμο κι έπειτα να φανταστώ τι περισσότερο θα μπορούσα να αξιώσω, εάν μου επιτρεπόταν να κάνω κάτι τέτοιο. Εάν μου προτείνατε την πιθανότητα να θεωρήσω ότι ένας νους μπορεί να αποκτήσει ύπαρξη από το απόλυτο κενό και να αποκτήσει υπόσταση και να με αντιγράψει, μπορώ πράγματι να φανταστώ τι θα σή-

μαινε αυτή η αντιγραφή, αλλά δεν μπορώ να διακρίνω κανένα κίνητρο για κάτι τέτοιο. Δεν μπορώ να εξακριβώσω ποιο θα ήταν το όφελος για μένα να αντιγράψω ή ποιο θα ήταν το όφελος γι' αυτό τον νου να με αντιγράψει, εάν ρητά και εξάφχής αποκλείονται περαιτέρω συνέπειες ως κίνητρα για τον ισχυρισμό (όπως ισχυρίζονται οι ορθολογιστικές μας αυθεντίες). Όταν οι θαιμαστάς ενός Ιρλανδού τον μετέφεραν στον χώρο του δείπνου με μια χειράμαξα χωρίς πάτωμα, είπε: «Πιστεύω ότι, εάν δεν συνέτρεχε ο λόγος της απόδοσης τιμών, θα μπορούσα κάλλιστα να έχω έρθει με τα πόδια». Έτσι κι εδώ, εάν δεν συνέτρεχε ο λόγος της απόδοσης τιμών, θα μπορούσε κάλλιστα να μην είχε αντιγραφεί. Η αντιγραφή είναι ένας γνήσιος τρόπος γνώσης (την οποία για έναν παράξενο λόγο οι σύγχρονοί μας υπερβατικοί φιλόσοφοι συναγωνίζονται μεταξύ τους στο να την αποκηρύξουν), αλλά, όταν πάμε πιο πέρα από την αντιγραφική και ξαναγυρίζουμε στις ανώνυμες μορφές συμφωνίας που ρητά αρνούνται να είναι αντίγραφα ή υποδείξεις ή προσαρμογές ή διαδικασίες που προσδιορίζονται από τη σκοπιά του πραγματισμού, το ποιόν της «συμφωνίας» που αξιάνεται καθίσταται τόσο ακατανόητο όσο και το γιατί. Δεν μπορώ με να φανταστούμε ούτε περιεχόμενο ούτε κίνητρο γι' αυτήν. Είναι μια απολύτως άνευ σημασίας αφάιρεση.¹²

12. Δεν λησμονώ ότι ο καθηγητής Ρίκερτ, εδώ και πολύ καιρό, εργατέθηκε συνολικά την έννοια της αλήθειας που θεμελιώνεται στη συμφωνία με την πραγματικότητα. Η πραγματικότητά, σύμφωνα με αυτόν, είναι οτιδήποτε συμφωνεί με την αλήθεια,

ΟΥΛΙΑΜ ΤΖΑΙΗΜΣ

ΠΡΑΓΜΑΤΙΣΜΟΣ

Μετάφραση:
ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΤΑΜΑΤΕΛΟΣ

Εὐμενείδης ἑαγύοι

Εκδόσεις ΕΚΚΡΕΜΕΣ